

Pandeminin Kayıt Dışı İstihdamı Dışlama Etkisi: Türkiye’de Formel-Enformel Emek Piyasalarındaki Ayrışma

Crowding-Out Effect of the COVID-19 Pandemic on Unregistered Employment: Divergence in the Formal–Informal Labor Market in Türkiye

Nurgün Kul Parlak¹ , Ayşe Nur Çiftçi²

Öz

Pandeminin emek piyasaları üzerindeki yıkıcı etkileri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşanmaktadır. Tüm dünyada milyonlarca işçi ya işini tamamen kaybetmiş ya ücretsiz izine çıkmış ya da daha az çalışmak ve daha düşük ücret almak zorunda kalmıştır. ILO’nun yaptığı hesaplamalar 125 milyon tam zamanlı çalışanın işsiz kaldığını göstermektedir. COVID-19 Pandemisinin istihdam üzerindeki yıkıcı etkileri hem formel hem de enformel sektör çalışanlarını etkilemektedir. Ne var ki bu süreçten en fazla etkilenenler hiçbir sosyal güvencesi olmayan enformel sektör çalışanlarıdır. Bu çalışmanın amacı, Pandemi sürecinde Türkiye’deki emek piyasalarında formel ve enformel sektörler arasında ayrışmanın olup-olmadığının sınanmasıdır. Sınama için veriler TÜİK veri portalından NUTS-2’ye göre derlenmiştir. Bölgesel birimlere göre formel ve enformel sektörlerdeki istihdamda 2019-2020 arasında yaşanan değişimler dikkate alınmıştır. Toplam istihdam hacimlerindeki değişimin yanı sıra, istihdamın eğitim, işyeri ölçeği ve cinsiyete göre sınamaları da gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, istihdamda yaşanan değişime göre formel ve enformel sektörler arasında anlamlı bir ayrışmanın varlığını göstermektedir. Buna ek olarak Pandeminin formel sektörde yeni istihdam yaratabilmesine karşılık, enformel sektörde genel olarak şiddetli daralmanın yaşanmasına yol açtığı görülmektedir. Bu durum, Pandeminin enformel sektörde istihdam edilen geniş kitlelerin iş kaybı sebebiyle yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

COVID-19, Emek Piyasaları, İşsizlik, İş Kaybı, Kayıt Dışı İstihdam

Abstract

The devastating effects of the COVID-19 pandemic on labor markets have been experienced across the globe, and Turkey is no exception. Worldwide, millions of workers lost their jobs or contracts or had to work

1 Sorumlu Yazar: Nurgün Kul Parlak (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: nurgun.kulparlak@iuc.edu.tr ORCID: 0000-0002-0497-9098

2 Ayşe Nur Çiftçi (Doktora Öğrencisi), Kırklareli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Kırklareli, Türkiye. E-posta: aysenurarslann87@gmail.com ORCID: 0000-0003-0928-644X

Atf: Kul Parlak, N. ve Çiftçi, A. N. (2022). Pandeminin kayıt dışı istihdamı dışlama etkisi: Türkiye’de formel-enformel emek piyasalarındaki ayrışma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 82, 93-135. <https://doi.org/10.26650/jspc.2022.82.1051110>

fewer hours and had lower wages. The International Labour Organization estimates that at least 125 million full time jobs were lost. The pandemic has had a devastating impact on employment in general and a particularly severe one on the informal sector as these employees with no social protection are the most affected. This study tests whether there are differences in job loss and unemployment between formal and informal sectors in Turkish labor markets resulting from the pandemic. The data for testing are compiled according to NUTS-2 using the TSI's data portal. The changes in the size of employment in formal and informal sectors between 2019 and 2020 are obtained according to regional units. In addition to the change in total employment volumes, employment tests regarding education, workplace scale, and gender proportion are conducted. The findings indicate a significant disintegration between formal and informal sectors according to change in employment. In addition, although the pandemic did expand employment opportunities in the formal sector, it clearly caused a severe contraction in informal sector employment. This indicates that the pandemic has led to a considerable number of job losses by those employed in the informal sector, exposing them to a severe risk of poverty.

Keywords

COVID-19, Labor Markets, Unemployment, Job Losses, Unregistered Employment

Extended Summary

Soon after the declaration of the global epidemic caused by COVID-19 as a pandemic by the World Health Organization (WHO) on March 11, 2020, the implementation of pandemic public health measures generated a global economic crisis. This crisis created an employment crisis on a global scale, leaving millions of workers jobless, causing severe crush in both formal and informal labor markets. The data demonstrate a total number of lost working hours equal to about 400 million jobs worldwide (Lee, Schmidt-Klaus ve Verick 2020). Although the employment crisis has caught the entire world unprepared and has eliminated a massive number of jobs in developed countries, the job losses have been much more dramatic in the developing countries due to the fragility of their economic structures.

Existing studies that seek to evaluate the early effects of the pandemic on unemployment demonstrate that unemployment expanded heterogeneously between countries (Vinsent Gisaor vd., 2020). This heterogeneous structure may be attributed largely to the heterogeneities in social policies to protect employment between these countries. Additionally, the impact of the COVID-19 pandemic on labor markets varies in terms of firm size, gender, and education level. First, the most severe effect has been observed in the informal sector, which has no social protections or social security. More than 50% of workers in developing countries are employed in the informal sector, and the proportion of the informal sector in developed countries is around 15%–20% ((Narula, 2020, s. 303-304); thus, it can be argued that the share of the informal sector in employment is inversely proportional to countries’ level of economic development . This relationship has caused informal sector workforces to be affected differently by the devastating effects of the pandemic, depending on countries’ development level.

As the scale of private sector enterprise expands, the cost of investment simultaneously increases, and tendencies to rely on an informal sector decrease, generating an upsurge in corporate culture. Subsequently, an increase in the scale of the private sector not only reinforces resistance to shocks, as those experienced during the pandemic, and increases competitiveness. Studies examining the impact of the pandemic according to company scale clearly demonstrate the strong link between scale size and resilience to shocks (Dalton vd., 2020; Alekseev vd., 2020; Lin vd., 2021; Ningrum vd., 2020; Hitka vd.,

2021; Balcı ve Çetin, 2020; Eğri ve Doğaner 2020; Eğri vd., 2020; Şahin, 2021; Külçe vd., 2021; Ayaydın, 2021); therefore, workers employed in small firms in developing countries have been much more exposed to the most devastating effects of the pandemic.

The adverse effects of the economic crisis experienced after the pandemic on women are much higher than on men (Jurzyk vd., 2020; Alon vd., 2020; Dank vd., 2021; Dank vd., 2021; Alon vd., 2021; Möhring vd., 2021; Möhring vd., 2021; Reichelt vd., 2021, Bozkurt, 2020; Beken, 2020; Noyan Yalman vd., 2021). This is because women are mostly employed in the service sector, which was the most affected by the quarantine rules. Additionally, women also managed childcare at home due to the closure of schools and nurseries.

Skills and education levels often correlate with the labor market. Risks of being negatively affected by the crises vary with qualification or education levels. The unskilled/poorly-educated workforce constitutes the vulnerable segment, and this has become a general rule at a global scale. Studies have demonstrated that lower levels of qualification/education and the possibility of being at risk and being damaged due to the pandemic correlate across both developing and developed nations. In short, it can be argued that the low-skilled workforce must endure the negative effects of pandemic-induced unemployment more highly. Additionally, it is predicted that this negative effect will be experienced even more deeply, as public social aid has been augmented just as the income of low-skilled households decreased due to the quarantine.

In Turkey, according to the findings of the analysis to determine the formal–informal differentiation regarding gender and total employment change, there is a statistically significant difference in contraction rates experienced during the pandemic period. The rate of change in terms of those aged 15 and over, the formal–informal employment differentiation regarding both gender and overall, is determined using the t-test provided by Levene’s assumption of homogeneity of variance between groups. A statistically significant difference in change in employment is demonstrated not only regarding higher education graduates in formal and informal sectors during the pandemic period, but there is a sharp differentiation in terms of the change in total employment with non-graduates. Additionally, the loss of employment in the informal sector is shown to increase as the level of education decreases. Finally, the increase in the employment of higher education graduates in the informal sector is due to the

lack of formal–informal sector separation in Turkey in relation to higher education graduates.

The findings of the differentiation analysis according to enterprise scales associated with the number of employees validates the assumption of variance equality between the groups for those employed in the enterprises with 10 or less employees in four different enterprise scales and overall. The findings illustrate a statistically significant differentiation between formal and informal sectors, according to the proportional change experienced during the pandemic period in each enterprise scale and total employment. Examining averages, it is notable that shrinkage in the informal sector is limited as the scale gets smaller, but increases as the scale rises.

Preliminary findings of the international literature support the findings obtained in this study (Perry vd., 2021; Furceri vd., 2020; Chitiga-Mabugu, 2021; Thaiprasert vd., 2021; Che vd., 2021). The change experienced in employment during the pandemic process in Turkey’s formal and informal sectors differs at every level. While there is a contraction at all levels in the informal sector, additional employment creation occurs as education and the scale of the enterprise increases, although there is variability in the formal sector.

The COVID-19 pandemic, which has been rapidly transforming into an economic recession, will affect all countries, but it will have much more devastating effects on developing countries. Turkey, which is among the developing countries, is a country that has felt the pandemic crisis most harshly. Since production is conducted in micro, small, and medium-sized enterprises in the informal sector in Turkey, enterprises’ capabilities to mitigate the effects of such shocks are extremely limited.

Pandeminin Formel İstihdamı Dışlama Etkisi: Türkiye’de Formel-Enformel Emek Piyasasındaki Ayrışma

Yakın geçmişte geçimlik geleneksel ve piyasaya dönük modern ekonomik faaliyetlerin bir arada var olduğu dual ekonomiler, formel-enformel istihdamın bir arada var olduğu ekonomilere dönüşmüştür. Bu ekonomik yapı, daha çok emek yoğun üretimin ağırlıklı olduğu gelişen ülkelerde yaygınlık kazanmıştır. Emek yoğun üretimde, emek girdi maliyetlerinin toplam girdi maliyetleri içindeki payı oldukça büyüktür. Bu durum işletmeleri kayıt dışılığa iterken, ülkelerin idari yapılarındaki denetim aksaklıkları da enformelleşmeyi ve enformel sektördeki istihdam ilişkilerini desteklemektedir.

Kayıt dışı istihdam, genellikle düşük eğitimli-vasıflı emeğin istihdam edildiği ekonomik faaliyet alanlarında yaygındır. Bu durum, enformel sektörde en yaygın kullanılan emek türünün kadın emeği olmasının temel sebebidir. Aynı zamanda çalışma hayatına yeni başlayacak gençlerin, vasıf uyumsuzluğu yaşayan, emeklilik yaşı yaklaşan yaşlı işçilerin ve emekli maaşıyla geçinemeyen emeklilerin enformel sektördeki istihdam içerisinde yer almalarının da sebebidir.

Kayıt dışı istihdamın en temel özelliği sosyal koruma kapsamı dışında kalması dolayısıyla güvencesiz bir istihdam olmasıdır¹. Hangi düzeyde gerçekleşirse gerçekleşsin (işletme, ulusal ve küresel düzeyde) üretim krizlerinden en fazla etkilenen, işini kaybeden veya emek piyasası dışına itilenler kayıt dışı çalışanlardır. İşlerine son verilen bu işçiler, kıdem tazminatı ve işsizlik sigortası gibi imkânlardan yoksun kaldıkları için işsizlikle bizzat kendileri mücadele etmek zorundadır. Bu mücadele, çoğu zaman tahammülü güç ve yıpratıcıdır. Üstelik bu kesimin genel itibarıyla düşük vasıflılardan, genç veya yaşlılardan ve hatta kadınlardan oluşması kayıt dışı emek piyasalarında bile yeni iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Buna karşılık işsiz kalmanın, ülkenin ekonomik konjonktüründen ziyade işletme ölçeğindeki bir sorundan kaynaklanması durumunda ise bu bireylerin az bir çaba ile yeniden iş bulabilmeleri mümkündür. Ne var ki çoğu zaman işletmelerin işçi çıkarmalarının ulusal veya küresel ekonomik krizlerden kaynaklandığı dikkate alındığında, işsizlerin iş bulma ihtimali yok denecek kadar azdır.

11 Mart 2020’de COVID-19’un Pandemi olarak ilan edilmesiyle yaşanan sağlık krizinin kısa sürede küresel ekonomik krize dönüşmesi emek piyasalarında

¹ Bu çalışma kapsamında kayıt dışı istihdam, hiçbir surette sosyal güvenlik sisteminde kaydı olmayan çalışanların istihdamı olarak kabul edilmektedir.

cididi sorunlara neden olmuştur. Bu geniş kapsamlı ekonomik kriz, Pandemi tedbirlerinin uygulanmaya başlaması ile günler içinde küresel ölçekte yaşanan bir istihdam krizini tetiklemiş ve milyonlarca işçiyi işsiz bırakarak hem formel hem de enformel emek piyasalarında büyük bir tahribata yol açmıştır. Bu tahribatın etkisi kuşkusuz sosyal korunmanın ve iş güvencesinin bulunmadığı enformel emek piyasaları için yıkıcı olmuştur. Dünya, birkaç yüz milyon insanın işsiz kaldığı, 1930 ve 2008-09 krizlerinden çok daha ağır bir krizle karşı karşıya kalmıştır.

Kapanmalar, sosyal mesafe kuralları ve hastalığa yakalanan milyonlar, emek yoğun endüstrilerin ekonomik krizi çok daha şiddetli hissetmelerine yol açmıştır. Artık üretimin temel iki girdisinden birini oluşturan emek, üretimde riskli unsur haline gelmiştir. Üretimde sermaye kullanımındaki ağırlık artarken, emek yoğun üretimde de doğal bir zayıflamanın en azından Pandemi sürecinde devam edeceği öngörülmektedir. Bu süreçte gelir kaybının oldukça yüksek olması küresel talebin önemli ölçüde düşmesine yol açacaktır. Ayrıca çoğu fason üretim yapan enformel sektördeki işletmeler, tedarikçi vasıflarıyla hemen hemen her sektörde üretimde maliyetlerin dışsallaştırıldığı kesimi oluşturmaktadır. Böylesi bir sürecin yıpratıcı etkilerini formel sektöre göre enformel sektörün çok daha derinden hissedeceği açıktır. Bununla beraber, Pandemiyle yaşanan işsizlik artışında özellikle gelişen ülkelerde yoğunlaşan enformel sektörün en çok etkilenecek kesim olması beklenmelidir.

Bu çalışmanın amacı, gelişen ülkeler içerisinde yer alan Türkiye’de Pandemiyle birlikte oluşan ilave işsizliğin enformel ve formel sektörler arasında nasıl bir ayrışmaya neden olduğunu tespit etmektir. Aynı zamanda çalışma enformel sektörde işsizliğin daha fazla arttığını ve bu bağlamda enformel ve formel sektörler arasında bir ayrışmanın yaşandığını ileri sürmektedir. Çalışma, TÜİK’ten derlenen istatistik veriler kullanılarak yapılan istatistik analizlere ve bunların karşılaştırmalı olarak yorumlanmasına dayanmaktadır.

Pandemi ve Küresel Emek Piyasalarında Genel Durum

COVID-19 virüsü kaynaklı salgının küresel bir Pandemi olarak ilanını takiben dünya genelinde kapatmalar, sokağa çıkma yasakları ve sosyal mesafe kuralları uygulanmaya başlanmıştır. Bu gelişme küresel ölçekte üretimin büyük bir kısmını -özellikle hizmet sektöründe- süratle durma noktasına getirmiştir. Pek çok sektörde üretimin önemli ölçüde durdurulması, ulusal ve küresel emek

piyasalarında iş-istihdam kaybına bağlı yaygın bir işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), toplam istihdam kaybının 230 milyon civarında olduğunu tahmin etmektedir. Lee, Schmidt-Klaus ve Verick (2020), emek piyasalarında COVID-19'un kapanma ve sosyal mesafe tedbirleri nedeniyle çalışılmama, işten çıkarılma, sözleşmelerin geçici olarak aksıya alınması ve kısa çalışma, kaybedilen çalışma süreleri üzerinden hesaplamakta ve toplam istihdam kaybının 400 milyon civarında olduğunu belirtmektedir. Bu, gerçekten de dünyanın eşine az rastlanır bir işsizlik krizi ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Öte yandan yaygın işsizlik, hane halklarında gelir kaybına yol açarken, başta gelişen ülkeler olmak üzere tüm dünyada yoksulluğun derinleşmesine sebep olmaktadır.

İngiltere'de Pandemilerin ekonomi üzerindeki etkisini değerlendirmek için birkaç yüzyılı kapsayan başlıca salgın ve pandemilerle ilgili veriler ışığında reel büyümede yaşanan gelişmeleri inceleyen Caballero ve Vera-Valdés (2020) Pandemi kaynaklı şokların, ekonominin uzun dönemli büyüme ve işsizlik artışı üzerinde kalıcı etkilere sebep olduğunu ileri sürmektedir. Yazarlara göre İspanya, İtalya, Hollanda ve ABD için de benzer bir durum söz konusudur. COVID-19'un olası etkilerini analiz etmek için 1990-2019 tarihleri arasında yaşanan salgınların (SARS, H1N1, MERS, Ebola, Zika) 55 ülke üzerindeki ekonomik etkilerini araştıran Aguirre salgın hastalıkların üretimde düşüslere ve yüksek işsizliğe yol açtığını iddia etmiş ve meydana gelen yoksulluğun eşitsizlikleri arttırdığını ve bu etkilerin kalıcı hale dönüştüğünü tespit etmiştir (2021, s. 2). Yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular ve projeksiyonlar, söz konusu krizin buhrana dönüşerek uzun zaman süreceğini göstermektedir.

Caperna vd. ise AB-27'de karantinaların ardından Google Trends'teki işsizlik aramalarının yaklaşık %30 arttığını tespit etmiştir (2020, s. 9). Benzer şekilde Van der Wielen ve Barrios (2021) da AB ülke ve bölgeleriyle ilgili Google Trends'teki işsizlik arama verilerine bağlı olarak, Pandeminin başlangıcından itibaren çalışanların işlerini kaybetme endişelerinin arttığını, uygulanan maliye politikalarının bu endişeyi önleyemediğini ve hatta henüz işini kaybetmeyen geniş kitlelerde bile bu endişenin tavan yaptığını vurgulamaktadır.

Pandeminin ilk şoku İtalya'da yaşanmıştır. Bu ilk şok küresel ölçekte risk algısını arttırırken, küresel ve ulusal düzeyde insan hareketliliği önemli ölçüde azalmıştır. Pek çok ülke ilk şoklarda alışkanlıklarını değiştirmese bile, zamanla kademeli şekilde uyum göstermiştir. Uyum sağlamada ABD, İngiltere

ve İspanya’da gelen yeni şokların önemli etkileri görülmüştür. Yaşanan sağlık krizinin doğrudan etkileri dışında, artan belirsizliğin ve sosyal mesafe kurallarının ekonomik yansımaları oldukça şiddetli boyutlarda yaşanmıştır. Bu durum her ülkede işsizliği farklı derecelerde etkilemiştir. Nitekim ABD’de işsizlik hızla yükselmiş, diğer ülkelerin pek çoğunda ise işsizlik artışı istihdamı koruyabilmek amacıyla işverenlere ve çalışanlara sunulan sübvansiyon içeren kamu programlarıyla nispeten yavaş olmuştur. (Milani, 2021, s. 249). Baek vd., ABD’de “evde kal talimatının her haftasında” işsizlik sigortasından yararlanma talebinde %1,9’luk bir artış olduğunu ve bunun ilave bir işsizliğe yol açtığını tespit etmiştir (2020, s. 1). Gregory vd. (2020) ise Pandemi kaynaklı kapatmaların Amerikan emek piyasalarında işsizliği arttırdığını, işini kaybeden milyonlarca düşük vasıflı işçinin tekrar güvenceli iş bulmasının uzun yıllar alacağını ve bu nedenle işsizliğin etkisinin uzun dönemli olacağını ileri sürmektedir. İlâveten Larue, Kanada’da tarım ve tarıma dayalı sanayideki istihdamın şimdilik güçlü olduğunu ve istihdamın çok az düştüğünü, ancak asıl sorununun, yeni istihdamın yaratılmaması ve istihdamın sürekliliğinin sağlanamaması olduğuna işaret etmektedir (2021: s.9). Dolayısıyla bu sürecin zamanla resmi işsizlik rakamlarındaki artışı kalıcı hale getireceği ve kronikleşeceği öngörülmektedir. Kanada tarım ve gıda endüstrisinde COVID-19 Pandemisi nedeniyle uygulanan tam kapanma ve sosyal mesafe uygulamalarının istihdam üzerindeki etkisini inceleyen Larue, 28 Mart tarihinden itibaren işsizlik sigortasına her hafta 500.000 kişinin müracaat ettiğini ve binlerce işletme kapanırken yüz binlerce işçinin işlerinden olduğuna işaret etmektedir (2020, s.1). Ayrıca Kanada’da Pandemi öncesi işsizliğin %5,3 civarında olduğunu ve emek piyasalarında ana problemin işgücünü işte tutmak olduğunu ileri süren yazar, 2020’nin ikinci çeyreğinde işsizliğin %15 civarında olacağını belirtmektedir. Nitekim 2,4 milyon işçinin çalıştığı bu endüstride, özellikle gıda tedarik zincirinde çalışan 800.000 işçi işsiz kalmıştır (Larue, 2020, s. 3). Kapanan işletmelerin en az %20’sinin bir daha açılmayacağı tahmin edilmektedir.

Mack vd. (2021), ABD nüfus istatistiklerine dayanarak gerçekleştirdikleri analiz sonuçlarına yer verdiği çalışmada, diğer sektörlerle karşılaştırıldığında ulaştırma iş kolunda işsizliğin ürkütücü seviyede olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, ulaştırma sektöründeki taksicilerin Pandemi sürecinde işsiz kalma risklerinin diğer çalışanlara göre 28 kat, gezici ulaştırma sektörü çalışanlarının ise 23,8 kat daha fazladır (2021, s.8). Öte yandan Estrada Pandeminin tetiklediği küresel kriz ile 2008 küresel finans krizini “Ekonomik Kaçak Endeksi” göstergesi

çerçevesinde değerlendirmektedir (2020, s. 9). Buna göre iki kriz arasında ekonomik durgunluğa geçiş davranışında farklılık görülmektedir. Zira 2008 küresel krizinin yapısında ön belirti vermeden durgunluğa ani geçiş söz konusudur. Buna karşın Pandemi krizinde ise her gün yavaş yavaş etkisini arttıran bir durgunluğun derinleşme süreci yaşanmaktadır. Yazar bu sebeple Pandeminin tetiklediği krizde, devletlerin buhrana dönüşmeden ekonomik önlemler alma imkânlarının olduğunu ve 2008'deki krizden bu açıdan önemli ölçüde ayrıştığını söylemektedir. Bu ayrışmanın izdüşümü olarak, Pandeminin neden olduğu işsizliğin yıpratıcı etkilerini hafifletmek için uygulanan aktif ve pasif istihdam politikaları hızla devreye sokulmuştur. Nitekim pasif istihdam politikalarından olan işsizlik ödenekleri, halkın refah düzeyinde yaşanan keskin düşüşü baskılamanın yanı sıra, emek arz-talep dengesizliğini gidermede de politika aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin ABD'de Pandemiyle birlikte arttırılan haftalık 600 ABD \$'ı tutarındaki ilave işsizlik ödeneğinin iş başvurularına yansımalarını, çevrimiçi iş platformu Glassdoor'dan alınan ayrıntılı verileri kullanan Marinescu vd., işsizlik ödeneklerinde %10'luk artışın iş başvurularını %6 oranında azalttığı sonucuna varmıştır (2021, s. 4). Ek olarak Fang vd, (2021) işsizlik ödeneği süresinden ziyade ödenek miktarında yaşanan artışın bir taraftan işsizliği arttırdığını diğer taraftan ölüm oranlarının azalmasına yol açtığını tespit etmiştir. Bu artışa son verildikten sonra, özellikle yükseköğretim düzeyinin altında eğitime sahip olanlar ile düşük gelirli olanların yeniden istihdamında işsizlik ödeneklerinin ya da genel olarak sosyal yardımların azaltılmasının ciddi bir etkiye sahip olmadığını da bulmuştur (Dube 2021, s.6).

Bununla beraber Pandeminin ortaya çıkışı sonrasında meydana gelen yaygın korku ve endişe karşısında sosyal mesafe kurallarının getirilmiş olması, işsizlik başvurularını arttırmıştır. Pandemi kuralları özellikle ABD ekonomisini nerdeyse durma noktasına getirirken 40 milyondan fazla kişi işsizlik başvurusunda bulunmuştur. İşsizlik başvurusunda yaşanan bu sıçrama, 1929 Büyük Bunalımından bu yana görülmemiş bir düzeyde gerçekleşmiştir. İşsizliğin şiddeti bütün kesimleri aynı derecede etkilememiş olmakla birlikte, işsizlik oranının Nisan 2020'deki seviyesi zirve noktasındadır. Beyaz Amerikalılarda bu oran, %14,2 iken Afro-Amerikalılarda %16,7 ve Latin kökenlilerde %18,9 olarak gerçekleşmiştir (Galea ve Abdalla, 2020, s. 227-228). Coch vd. (2020) beyaz ve Afro-Amerikalılar arasındaki işsizlik oranlarında, beyaz istihdamında bir artış beklerken, beyaz ve Latinlerin işsizlik oranlarındaki farkın da korunacağını öngörmektedir. Bu sonuç, gruplar arasında beyazlar

lehine olan farklılığın süreceğini desteklemektedir. Diğer taraftan, COVID-19 Pandemisinin işsiz kalma olasılığının ırk ve cinsiyet açısından etkilerini inceleyen Gezici ve Özay (2020) farklı cinsiyet ve ırktaki bireylerin işsiz kalma olasılığının farklı gerekçelerle büyük değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Buna göre, işsiz kalma olasılığı, evden çalışmaya imkân tanıyan işlerde istihdam edilen beyaz olmayan kadınlar açısından, erkek çalışanlara göre çok daha yüksektir. Beyaz kadınlar ise erkek mevkidaşlarıyla anlamlı düzeyde ayrılmamaktadırlar. Fairlie vd., istatistiki analiz bulgularına dayanarak Pandeminin azınlık işsizliğini nasıl etkilediğine dair gerçekleştirdikleri çalışmada, Latin kadınların orantısız bir düzeyde işsizlik riskiyle karşı karşıya olduğunu belirtmektedir (2020, s.11). Bu duruma mesleki dağılım ve düşük vasıf da olumsuz etkide bulunmaktadır. Cortes ve Forstie, yine ABD verilerine dayanarak gerçekleştirdikleri analizlerinde Pandeminin istihdam üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Buna göre hem iş kayıpları hem de işe alım oranlarında dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan etnik gruplar, kadınlar ve düşük eğitimliler daha büyük bir risk altındadır (2020, s.5). Zira ABD’de eğitim seviyesine, vasıf düzeyine ve çalışılan işyerindeki katma değere göre üç etnik grubun net ayrışması söz konusudur. Nispeten daha eğitilmiş olan, daha vasıflı kesimi oluşturan, katma değeri daha yüksek işlerde çalışan beyazların işsizlik oranı Afro-Amerikalı ve Latin kökenlilere göre daha düşüktür. Ayrıca düşük ücretle çalışanların da daha fazla işsizlik riskine maruz kaldıkları İsveç’te yapılan bir çalışmada görülmektedir (Campa vd, 2021).

Diğer taraftan Vinsent Gisaor vd.’nin (2020) çalışması, ILO başta olmak üzere uluslar üstü kurumların Pandeminin küresel işsizlik ve eksik istihdam artışına yol açtığına dair öngörülerini teyit etmektedir. Yazarlar, gelişmiş ülkelerde işsizlikle mücadele politikaları uygulanmasına karşılık aynı duyarlılığın gelişen ülkelerde gerçekleşemediğinin altını çizmekle birlikte, bu heterojenliğin gelişen ülkelerin işsizlikle mücadelede somut önlemlere sahip olmamasıyla ve dünya genelinde kötüleşen işsizliğin endişe verici boyutlara ulaşmasıyla ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadır (2020, s.3). Bosio vd. (2020) farklı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların karantina önlemleri karşısında hayatta kalma sürelerini tespit etmeye yönelik çalışmaları, çeşitli ülkelerle ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada araştırmacılar, 34 gelişen ülkede 11 bin firmanın karantina sürecinde ortalama hayatta kalma sürelerini hesaplarken, firmaların hiçbir geliri olmaması varsayımı altında 6-28 hafta arasında faaliyetlerini sürdürebileceklerini, küresel talebin çöküşü durumundaysa bu

sürenin 6-18 hafta aralığına düşeceği öngörülmektedir (2020, s.158). Bu sonuç, gelişen ülkelerin ekonomik yapılarının Pandemi kaynaklı krizde ne kadar kırılğan olduklarını açıkça göstermektedir.

Noy vd., Pandemi kaynaklı kriz riskinin ABD, Çin veya Batı Avrupa’da yoğunlaşmadığını, buna karşılık düşük gelire sahip gelişen ülkelerin daha yüksek risk altında olduğunu, hatta en fazla riskin yoksul Sahra-altı Afrika ülkelerinde ve Güney Asya ülkelerinde bulunduğunu savunmaktadır (2020, s.38). Sahra-altı Afrika ülkelerinin bu krizden diğer ülkelere kıyasla daha fazla etkilenecek olması, Pandeminin bu ülkelerde kamu harcamalarını arttırırken vergi gelirlerini azalmasına bağlı olarak bütçe açıklarının artmasından kaynaklanmaktadır. Üretimdeki sert düşüşlerin işgücüne katılım oranlarını düşüreceği, bilhassa tarım sektöründe ve düşük vasıflı işlerde çalışan Afrikalıların olumsuz etkileneceği ve orantısız şekilde yoksulluğa sürükleneceği beklenmektedir (Djiofack vd., 2020, s 53). Kısacası COVID-19 Pandemisi, en çok en yoksul ülkeleri sarsacak gibi görünmektedir.

COVID-19 Pandemisi ve Emek Piyasalarında Ayrışma

Pandeminin emek piyasalarına olan etkisi her ülke ve bölge için farklı olduğu çeşitli boyutlarıyla birlikte literatürde tartışılmaktadır. İlk olarak Milani’nin Pandeminin işsizlik üzerindeki ilk etkilerini tespitiye yönelik olarak Google Trendler’deki işsizlik aramalarına dayalı olarak yapılandırıldığı çalışması, ülkeler arasında işsizliğin heterojen şekilde gerçekleştiğini ve bunun da istihdamı korumaya yönelik sosyal politikadaki heterojenliğe bağlı olduğunu göstermesi açısından önemlidir (2021, s.225). Söz konusu heterojen yapıya diğer bir kanıt ise Victor vd. ’den (2021) gelmektedir. Yazarlar çalışmalarında İngiltere ve Hindistan’ı Pandemide enflasyon-işsizlik ilişkisine dayalı olarak karşılaştırmışlardır. Kurdukları model bulgularına göre her iki ülkede de istatistiksel açıdan anlamlı şekilde mevcut olduğu tespit edilen enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki, İngiltere’de negatifken Hindistan’da pozitif yönlüdür (2021, s.2). Aynı zamanda yazarlar, İngiltere’nin Pandemiyle resesyona girmesi karşılığında Hindistan’da stagflasyonun oluştuğunu tespit etmiştir. Muhtemelen bu farklılaşma, resesyon-stagflasyon ayrışmasından kaynaklanmaktadır. Stagflasyonun doğası gereği Hindistan’da fiyat artışı yaşanırken, üretimde daralmanın yaşanması sebebiyle enflasyon ile işsizlik birlikte artmıştır. Diğer taraftan İngiltere’de ise en azından araştırmacıların çalışmalarını hazırladıkları

dönem için henüz stagfasyona dönmemiş bir resesyonist sürecin yaşanması söz konusudur ve talebin düşmesine bağlı olarak yaşanan fiyat düşüşleri karşısında işsizlik artmıştır. Aslında bu durum Pandeminin en azından ilk yılı için genelleştirilebilen iki temel fiyat ayrışmasına işaret etmektedir. Ayrışma, az gelişmiş ve gelişen ülkelerde maliyet enflasyonunun eşlik ettiği ekonomik daralmaya karşılık, gelişmiş ülkelerde talep daralmasına dayalı bir fiyat düşüşü şeklinde gerçekleşmektedir. Neticede fiyat-işsizlik ilişkisinde, az gelişmiş, gelişen ve gelişmiş ülkeler arasında heterojen bir yapının oluşumuna yol açmıştır. Ülkeler arasındaki işsizliğin heterojenliğine ilişkin bir başka kanıt, Lai vd.’nin (2021) çalışmalarından gelmektedir. Asya’daki 5 gelişmiş ve 5 gelişen ülkenin verilerini alarak gerçekleştirdikleri analiz sonucunda, Pandeminin yol açtığı işsizlikte, gelişen ülkelerin gelişmiş ülkelere göre üç kat daha fazla etkileneceğini tespit etmiştir. Ayrıca genel olarak gelişen ülkelerin gelişmiş ülkelere iki kat daha uzun süreyle etkileneceği sonucuna varmışlardır.

Öte yandan Pandemiyle tetiklenen işsizlik kaygısı, çalışanların her geçen gün daha fazla strese girerek verimliliklerinin düşmesine yol açmaktadır. Yu vd.’nin (2021, ss. 5-7). Kore’deki 11 lüks otel çalışanlarına yönelik gerçekleştirdikleri alan çalışmasında Pandeminin yol açtığı iş stresinin çalışan refahıyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Araştırmacılar aynı zamanda Pandeminin, bulaşma riski olmayan işlerde bile çalışanlar üzerinde finansal ve sosyal kaygılara neden olarak çalışanların genel performansını düşüren bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

Pandemi ve Enformel Emek Piyasası

ILO’nun verilerine göre, 2 milyardan fazla nüfusa sahip gelişen ülkelerde çalışanların %60’ı ve girişimcilerin %80’i enformel sektörde yer almaktadır. Buna karşılık enformel sektörün tarım-dışı istihdamdaki ağırlığı, Afrika’da %72’ye, gelişen Latin Amerika ülkelerinde %50’ye, gelişen Asya-Pasifik ülkelerinde %63’e, gelişmiş Amerika ve Asya-Pasifik ülkelerinde %19-20’ye ve Avrupa’daysa %14’e karşılık gelmektedir (Narula, 2020, ss. 303-304). Hemen her ülkede belirli bir ağırlığa sahip olan enformel sektörün istihdam içerisindeki payı, ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle ters orantılı bir ilişki içindedir. Bu ilişki, enformel sektördeki işgücünün ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre Pandeminin yıkıcı etkilerinden farklı biçimlerde etkilenmelerine yol açmaktadır.

Gelişen ülkelerde işgücünün önemli bir kısmı enformel sektörde istihdam edilmektedir ve bu geniş kesimin uzaktan çalışma imkânı büyük ölçüde sınırlıdır (Hevia ve Neumeyer, 2020, s. 25). Busso vd. (2021) çalışmalarında, gelişen ülkeler içerisinde önemli bir yer tutan Latin Amerika ülkelerinde Pandeminin emek piyasasında yol açtığı etkileri değerlendirirken bu durumu vurgulamaktadır. Aynı zamanda yazarlar bu ülkelerin emek arzı şokuna ilk uğrayan ülkeler arasında olduğunu ve bunun nedenini, küresel ölçekte kapanma kararlarını diğer ülkelere kıyasla daha en erken almalarına bağlamaktadır. Bununla birlikte ülke ekonomilerinde yaşanan daralma ebir taraftan emek talebinin süratle düşmesine neden olurken diğer taraftan, uzaktan çalışmaya uyumlu istihdamın sınırlı olduğu bu ülkelerde Pandeminin emek piyasasını zorlayıcı etkilerini güçlendirmektedir. Nitekim Latin Amerika ülkelerinde en düşük %20'lik gelir grubundakilerinden uzaktan çalışmaya elverişli işe sahip olanların ağırlığı sadece %6,2 olarak tahmin edilirken, bu oranın ikinci %20'lik dilimdekiler için %8,4 ve üçüncü %20'lik dilimdekiler için ise %10,9 olduğu ifade edilmektedir (Busso vd., 2021, s.4). Keza uzaktan çalışma, işin görev içeriğine, sektöre ve işyeri ölçeğine bağlı olmaktadır. Mesleki olarak yöneticiler, profesyoneller ve büro çalışanları uzaktan çalışmaya elverişli olmakla birlikte finans, sigorta, gayrimenkul ve sosyal hizmet sektöründe uzaktan çalışmanın ağırlığı %45'i aşabilmektedir. Latin Amerika'da istihdam güvencesi olmayan girişimcilerdeki kayıt dışılık oranı ise %15 olan OECD ortalamasının aksine %60'a ulaşmaktadır (Yeyati ve Valdez, 2020: s. 105). Bu veriler karşısında, evden çalışma imkânının enformel sektör için son derece sınırlı olduğunu ve bunun sonucunda Pandemide formel sektörde istihdam edilenlere göre enformel sektördeki çok daha fazla işsizlik riskine maruz kaldığını söylemek mümkündür. İlave olarak formel ve enformel sektörde istihdam edilenler arasında uzaktan çalışma imkânının farklılaşması, krizin küresel ölçekte eşit bir şekilde yaşanmadığını göstermektedir (Rivera ve Castro, 2021).

Diğer taraftan Pandeminin yol açtığı işsizlik dalgasından en şiddetli etkilenen ülkeler arasında yer alan Hindistan'da özellikle kayıt dışı istihdam üzerinde sarsıcı etkilerin görülmesi çarpıcıdır. Düşük gelirli girişimcilerle birlikte gündelikçilerin 91 milyonu işini kaybederken, ülkede işsizlik oranı, ilk şokta %8,4'ten %27'ye sıçramıştır. 122 milyon kişinin işini kaybettiği Hindistan'da, enformel sektörde yer alanlar en savunmasız kesimi oluşturmaktadır. Bu sektörde özellikle girişimciler ve yevmiyeciler, gelinen noktada gelir desteğine ihtiyaç duymaktadır (Devi 2020: s. 133). Nguyen vd. (2021) gelişen ülkelere

olan Vietnam için emek piyasasına yönelik yaptıkları değerlendirmede de aynı sonucu vurgulamaktadır. Enformel sektörde istihdam edilenler, Pandemi kaynaklı ilave işsizlikte en savunmasız kesimler arasında öne çıkmaktadır.

Ancak belirtmek gerekir ki, kayıt dışı işsizliğin tespiti son derece güçtür. Resmi kayıtlara dayalı bir istihdam oluşmadığından, çoğu zaman yapılan tahminlerin çok üzerine çıkan işsizlik hacmiyle karşılaşılmaktadır. Örneğin Çin’in Guangdong eyaletindeki 71 milyon cep telefonu kullanıcısının iki yıllık konum izleme bilgilerine dayanarak yapılan bir çalışma COVID-19 Pandemisinin emek piyasası üzerindeki etkilerini incelemektedir. Kayıtdışı istihdamda işsizlik oranının Ocak-Eylül 2020 döneminde %27-63 olan resmi işsizlik oranının çok daha üzerinde olduğu ifade etmektedir (Li vd., 2020, s. 18). Bu farkın temelinde yatan neden kayıtdışı sektördeki işgücü hacmini tespitindeki güçlüklerdir. Aynı zamanda bu farklılığın genelleştirilmesinin mümkün olduğu belirtilmelidir.

Öte yandan literatür, Pandeminin yıkıcı etkilerinin daha çok emek piyasasında kayıtdışı sektörün baskın olduğu gelişen ülkelerde hissedildiğini göstermektedir. Literatürden örneklere bakıldığında, ilk olarak Furceri vd.’nin (2020) küresel ölçekte ülkeler için yaptıkları analiz dikkat çekmektedir. Son 20 yılda COVID-19 Pandeminden daha sınırlı alanı tehdit eden SARS, H1N1, MERS, Ebola ve Zika gibi epidemik dönemlerinde bile çalışanların çoğu enformel sektörde çalışmak zorunda kalmıştır. Bunun dışında Rivera ve Castro’nun (2021) Şili’de yaptığı ankete dayalı araştırma, gelişen ülkelerde Pandeminin emek üzerindeki etkilerine işaret etmektedir. Bulgulara göre, görüşülen yaklaşık 9 bin kişinin üçte biri enformel sektördedir ve kadınlar işsizlik riskiyle daha çok karşı karşıyadır. Ayrıca iş bulmanın daha yavaş geliştiği sonucuna da ulaşılmıştır.

Mohan vd.’nin (2021) Hindistan’ın Lucknow ve Pune şehirlerinde gerçekleştirdikleri anket çalışması benzer sonuçlara sahiptir. Pandemiyle birlikte kayıt dışı emek piyasasında yer alan gündelikçiler için işsizliğin vahim bir boyutta olduğu buna karşılık çalışanların sosyal güvence olmadan düşük ücretle ve artan borçluluk riskiyle çalıştıkları sonucuna varılmıştır. Kesar vd. (2021) Hindistan’ın 12 eyaletinde gerçekleştirdikleri 5 bin kişiyi kapsayan alan çalışması, Pandemi sürecinde çalışanların durumuyla ilgili kayda değer bilgileri aktarmaktadır. Yazarlar, çalışan kişilerin üçte ikisinin işini kaybettiğini, çalışmaya devam edenlerin ise ciddi gelir kaybına uğradıklarını tespit etmiştir. Üstelik hanelerin %80’inin daha az gıda satın almak zorunda kaldığı, %60’tan fazlasının ise bir haftalık temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar parasının

olmadığı ifade edilmektedir (Kesar vd. 2021, s. 4). Ek olarak, hanelerin üçte birinin karantina sürecinde ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kredi almak zorunda kaldığı belirtilmektedir. Singh ve Kaur (2021) ise alan çalışmasına dayalı olarak Pandeminin etkilerini kayıtdışı çalışan kadınların deneyimleri üzerinden değerlendirerek Hindistan'dan kanıtlar sunmaktadır. Buna göre, Pandemi sebebiyle 200 ülkede küresel ölçekte uygulanan sokağa çıkma yasakları sebebiyle, enformel sektörde ağırlıklı olan kadın işgücü üzerinde daha önce görülmemiş yıkıcı etkiler söz konusudur (Singh ve Kaur, 2021, s. 6). Bir başka çalışma Bangladeş'teki kayıt-dışı işgücünde Pandeminin yansımalarını tespit için gerçekleştirilen bir alan çalışmasıdır. Buna göre, gelişen ülkelerde işgücünün büyük bir kısmını oluşturan ve düşük eğitilmiş ve vasıflı olan bu kesim sosyal koruma kapsamı dışında kalmakta ve Pandemiden orantısız şekilde etkilenmektedir (Alam vd. 2021).

Buna karşılık Pandeminin enformel sektör üzerindeki etkisini gelişmiş ülkeler açısından değerlendiren literatür oldukça sınırlıdır. Bu literatürde elde edilen bulgular, gelişen ülkelerdeki yıkıcı etkilerin enformel sektörde yaşanmadığını göstermektedir. Örneğin Rodrigues vd. (2021), Avusturya'da kayıtdışı bakıcılık faaliyetlerini, Pandemi öncesi ve yaşandığı dönemi bir alan çalışmasıyla karşılaştırmıştır. Bulgulara göre enformel sektörde Avrupa'nın diğer ülkeleriyle benzer olarak Pandemi öncesine ve sırasına dair yaygınlık ve yoğunluk açısından önemli ölçüde bir ayrışma söz konusu değildir (2021, s.9). Gelişmiş ülkelerde enformel sektör oranının düşük olduğu dikkate alındığında, genel olarak gelişmiş ülkeler için enformel sektörde yaşanan iş ve gelir kayıplarının yıpratıcı etkilerinin, enformel sektörün yaygın olduğu gelişen ülkelerdeki gibi şiddetli olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de enformel sektördeki işgücünün Pandemi karşısında yaşadığı sorunları içeren çalışmalar ise ağırlıklı olarak literatür derlemesine dayanan çıkarımlarla şekillendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Özkan'nın (2021) literatüre dayalı çalışması dikkat çekmektedir. Yazar, COVID-19 Pandemisi sebebiyle Türkiye'de artan çalışan yoksulların ihtiyaçlarını ve sorunlarını ortaya koymak amacındadır. Geçici, güvencesiz ve kayıt dışı sektörlerde çalışan bireylerin Pandemiyle birlikte yoksullaşacağı ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı vurgulanmaktadır. Literatürdeki çeşitli araştırmalarla ve TÜİK verileri ile salgın sürecinde kadın istihdamının görünümünü inceleyen Beken, Pandemi sürecinde en fazla etkilenen grubun kayıt dışı çalışan kadınlar

olduğunu ve yoksulluklarının daha da derinleştiğini belirtmektedir (2020, s.176). Geyik ve Turna tarafından yapılan literatür çalışmasında ise kayıt dışı üretim zincirinin bir parçası olarak ele alınan evden çalışmanın kadınların tercih ettiği bir çalışma modeli olduğu ve sosyal koruma açısından yetersiz kaldığı ifade edilmektedir (2021, s.11). Bir başka çalışma Eseler vd., (2021) tarafından Türkiye’de kent yoksulluğu bağlamında enformel sektörün görünümünden bahseden literatür çalışmasıdır. Pandemi sürecinde yoksulluğun arttığına işaret etmektedir. Son olarak Doğan ve Pekasıl’ın (2021) literatür çalışması ise evsizlerin, mevsimlik gezici tarım işçilerin ve şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaşadıkları sorunlara ve eşitsizliklere odaklanmaktadır. Pandemide enformel sektördeki işgücünün yaşadığı sorunların altını çizmektedir.

Bu çalışmalar dışında Türkçe literatürde enformel sektördeki işgücünün Pandemi karşısında yaşadığı sorunları ele alan mülakata dayalı olarak gerçekleştirilen araştırma makaleleri mevcuttur. Bu çalışmalar sınırlı sayıda olsa da literatüre katkı niteliğindedir. İlk olarak Benek vd.’nin 2020 yılında Beylikova’da gerçekleştirdikleri mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma koşullarını inceleyen çalışma, Pandeminin bu işçileri olumsuz yönde etkilediğini ve yaşam maliyetlerinin arttığını ifade etmektedir. Diğer bir çalışma ise, Karaman ve Vesek (2021) tarafından Gaziantep ve İzmir’de enformel sektörde kötü koşullarda, uzun saatlerde ve günlük ücretlerle çalışmak zorunda kalan Suriyelilerle yapılan araştırmadır. Yazarlar, COVID-19 sürecinde göçmenlerin yaşam şartlarının daha da zorlaştığını belirtmekte ve sosyal yardımlara olan bağımlılıklarının arttığına işaret etmektedir.

Pandemi ve Firma Ölçeğine Göre İstihdam

Firma ölçeği, kuruluş sermayesinden firma kültürüne, formel-enformel sektörde yer almaktan rekabet gücüne kadar pek çok konuda belirleyicidir. Firma ölçeği büyüdükçe yatırım maliyetleri artmakta, enformel ilişkilere dayanma eğilimi düşmekte, yerleşik kurum kültürüne sahip olma düzeyi artmaktadır. Dolayısıyla firma ölçeği arttıkça, rekabet gücü kadar Pandemi örneğinde yaşandığı gibi oluşabilecek şoklara karşı direnç düzeyi de artmaktadır. Nitekim Pandeminin firma ölçeğine göre yansımalarının incelendiği çalışmalarda ölçek büyüklüğü ile şoklara karşı dayanıklılık arasındaki kuvvetli bağ net bir şekilde görülmektedir.

Literatüre bakıldığında Dalton vd.'nin (2020) çalışması dikkate çekmektedir. Araştırmacılar, firma ölçeğiyle Pandemi şokuna dayanıklılık arasındaki güçlü bağın varlığına yönelik kanıtlar sunmaktadır. Buna göre, ABD'de Pandeminin yol açtığı ekonomik şoktan ilk etkilenen firmaların 1-99 kişi arasında çalışanı olan küçük ölçekli işletmeler olduğu görülmektedir. Zaman ilerledikçe krizin etkilerinin kişi sayısının 100-499 aralığındaki firmalara sıçramıştır. Alekseev vd.'nin (2020) ABD'deki küçük ölçekli işletmelerin sahiplerine, yöneticilerine ve çalışanlarına yönelik yaptığı geniş çaplı anket çalışması kayda değer bilgiler aktarmaktadır. Çalışmada, ABD'de işsiz kalanların son çalıştıkları işyeri büyüklüklerine göre değerlendirilmeleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular, küçük ölçekli işyerlerinde çalışırken işsiz kalanların sayısının, büyük ölçekli işyerinde çalışırken işsiz kalanlardan yaklaşık üç kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Benzer bir sonuç Lin vd.'nin ABD'de gerçekleştirdiği çalışmada da vurgulanmaktadır. Araştırmacılar, küçük ve orta ölçekli işyerlerinde istihdam edilen işçiler arasındaki işsizlik oranının büyük ölçekli işyerlerinde çalışanlara göre çok daha fazla olduğunu tespit etmiştir (2021, s.8). Ancak sektörel bazda firma ölçeğine göre detaylandırma yapıldığında, Pandemiden en çok etkilenen sektörlerde istihdamdaki firma ölçeği avantajı tersine dönmektedir.

Ningrum vd. ise Pandemi sürecinde gerçekleştirdikleri mülakatlara ve ayrıca ikincil verilere dayalı çalışmalarında, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ürettikleri ürünlerin satış ve pazarlamasından çok zarar ettiklerini, bu nedenle çalışanlarını süresiz olarak işten çıkardıklarını aktarmaktadır (2020, s. 1626). Hitka vd.'nin (2021) Slovakya'da yaptıkları alan çalışmasında, küçük ölçekli işletme çalışanlarının Pandemiyle birlikte çalışma motivasyonları olumsuz yönde etkilendiğini vurgulanmaktadır. Önceki yıllara nazaran 2020'de temel ücret, iş güvencesi, iyi çalışan ekip, işyerinde iletişim ve amirin yaklaşımı konularında istatistiksel olarak anlamlı bir ayrışma yaşanmıştır.

Konuyla ilgili Türkçe literatürde ise daha çok literatür incelemesine dayanan değerlendirme, yorum ve öneri içerikli çalışmalar mevcuttur. İlk olarak Balcı ve Çetin'in, 2020 yılında yapmış olduğu araştırma buna örnek gösterilebilir. Yazarlar çalışmada COVID-19 Pandemisinin etkisiyle dünya ve Türkiye için ekonomik büyüme ve istihdama ilişkin öngörülerin azalma yönünde olduğu belirtmekle birlikte salgını önleme tedbirleri neticesinde büyük ölçekli ve dijital platformları kullanabilen işletmelerin hızlı bir şekilde toparlanabildiğini vurgulamaktadır. Ancak bu süreçte küçük ölçekli işletmelerin ciddi anlamda

etkilendiği ve buna yönelik çeşitli tedbirlerin alınması gerektiği de ifade edilmektedir. Bu çalışmanın bulgularıyla benzer olarak literatürü inceleyen Eğri ve Doğaner (2020) de Pandemiyle yaşanan işyeri kapanmalarının ve tedarik sıkıntılarının sonucunda büyük işletmelere oranla KOBİ’lerin daha derinden etkilendiğini ve daha büyük bir baskı altında olduklarını aktarmaktadır. Ek olarak Şahin (2021), 20 ampirik araştırma makalesini içerik analizine tabi tutarak salgının KOBİ’lere olan etkisini anlamaya çalışmaktadır. Buna göre sokağa çıkma yasakları, “evde kal” sloganı, sosyal mesafe, çevrimiçi siparişler ve birtakım yasak ve kısıtlamalar tüketicilerin davranışlarını etkilemiş ve alışveriş rutinlerini değiştirmiştir. Tüketici hareketlerindeki bu değişikliğin ve durağanlığın KOBİ’lerin iş yapma kültürü, günlük pratikleri ve alışkanlıkları üzerinde önemli sonuçları olmuştur. Araştırmacı Pandeminin KOBİ’lerin iş yapısı üzerindeki olumsuz sonuçlarını zorunlu ve isteğe bağlı kapanmalar, tedarik zincirinin bozulması, sağlık endişeleri, teslimatta aksamalar ve işlerin düşmesi şeklinde sıralarken, KOBİ’ler üzerindeki bir başka etki olan ekonomik sonuçlar üzerinde durmaktadır. Buna göre, talebin düşmesi karşılığında gelir ve arz azalmaktadır.

Türkçe literatürde Pandemi ve firma ölçeğine göre istihdamı ele alan bu literatür çalışmaları dışında birincil veya ikincil verilerin analizleriyle şekillendirilen araştırma çalışmalarına az da olsa rastlanılmaktadır. Bu kapsamda dikkat çeken ilk çalışma, Külçe vd.’nin Kastamonu’da orman ürünleri alanında faaliyet gösteren KOBİ niteliğindeki işletmeler üzerindeki araştırmadır. Nicel araştırma yöntemi ile yapılan bu çalışma esas olarak diğer çalışmalarla benzer olarak Pandemi sürecinin KOBİ’ler üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsetmektedir (2021, s.17). Diğer bir çalışma ise, Eskin tarafından Denizli’de, COVID-19 sürecinde KOBİ’lerin finansal görünümünü ortaya koyabilmek amacıyla yapılan nitel araştırmadır. Yazar, işletmelerin krizden etkilenme derecesinin sektördeki işletmelerin faaliyet konusuna göre değiştiğini belirtmekle beraber işletmelerin finansal görünümünün Pandemiyi yönetebilme becerilerine göre değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir (2020, s.587-588).

Pandemi ve Kadın Emeği

Pandemi sonrasında yaşanan ekonomik krizin kadınlar üzerindeki olumsuz yansımalarının erkeklere göre çok daha fazla olduğunu vurgulayan ve her geçen gün genişleyen bir literatür mevcuttur (Jurzyk vd., 2020, s. 13). Uluslararası

literatürde konuyla ilgili öne çıkan çalışma örnekleri incelendiğinde; Alon vd.'nin (2020) araştırması öne çıkmaktadır. Yazarlar, ABD'de Pandemiye kadar yaşanan durgunlukta erkek istihdamındaki daralmanın kadın istihdamındaki daralmaya göre çok daha fazla olmasına karşılık, Pandemiyle yaşanan işsizlikle birlikte bu durumun tersine döndüğünü ve kadınlardaki istihdam kayıplarının erkeklere göre daha çok arttığını bulmuştur. Bunun sebepleri arasında kadınların otel, restoran gibi karantinadan en çok etkilenen hizmet sektöründe yoğun olarak istihdam edilmeleri ve okul ile kreşlerin kapanmasıyla evde çocuklarıyla ilgilenmek zorunda kalmaları sıralanmaktadır (2020, s.12). Ek olarak Dang vd. Çin, Güney Kore, Japonya, İtalya, İngiltere ve ABD'nin dört büyük eyaletinde gerçekleştirdikleri 6089 katılımcılı anket çalışmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmanın bulguları, kadınların erkeklere göre Pandemi sebebiyle işlerini kaybetme riskinin (%24) ve gelir kaybı beklentisinin (%50) daha fazla olduğunu göstermektedir (2021, s. 2).

Grashuis (2021) ABD için gerçekleştirdiği ekonometrik modellemelere dayanarak, Pandemi kaynaklı krizden kaynaklanan yüksek işsizlik riskinin, serbest meslek erbabı kesim arasında özellikle kadınlar için nispeten çok daha fazla olduğu sonucuna varmıştır. Petts vd. (2021) ise ABD'de 989 katılımcılı bir anket çalışmasını kullanarak Pandeminin erken evrelerinde annelerin istihdamının önemli ölçüde etkilendiğini ve yaşanan işsizlikte cinsiyete dayalı ayrışmanın varlığını göstermektedir. Yazarlar, kısıtlamalar nedeniyle evde kalan çocukların bakım ve eğitim ihtiyaçları ile işsizlik riski arasında kadınlar için anlamlı bir ilişki olduğu ve erkekler için böyle bir bağlantının görülmediği sonucuna ulaşmıştır (2021, s.515). Diğer bir ifadeyle salgını önleme tedbirlerinden olan okulların kapanması nedeniyle kadınların çocuklarının eğitiminde daha etkin rol almaları, emek piyasasından çekilmelerine zemin hazırlamıştır. Erkeklerde böyle bir mecburiyetinin olmaması, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin varlığını göstermektedir. Bununla birlikte Alon vd.'nin (2021) 28 ülkenin mikro datalarını kullanarak gerçekleştirdikleri analizi, kadın istihdamındaki daralmayı farklı bir boyuttan açıklamaktadır. Bulgulara göre kadın istihdamındaki azalma, sektöre ve mesleğe göre değişmektedir. Bilhassa kadın ve erkekler arasındaki iş kaybında kadınlar aleyhindeki daralma, uzaktan çalışma imkânı olmayan işlerde çalışılması neticesinde daha da şiddetlenmektedir (2021, s.6).

Möhring vd. (2021) Pandeminin erken evrelerinde Almanya'da kadınların geçici olarak işten çıkma ihtimalinin daha yüksek olduğunu, buna mukabil

devlet yardımı alma olasılıklarının, erkeklere göre çok daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yazarlar kadınların erkeklere göre sürekli olarak evden çalışma olanaklarının çok daha düşük olduğunu, emek piyasasındaki düşük ücretli ve marjinal istihdamın ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğunu ifade etmektedir.

Todorovic vd. (2021, s.2) Lüksemburg için veri analizi ve uzman görüşlerine dayanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında, Pandemiden önceki durgunlukların aksine bu defa kadınların işsizlik nedeniyle çok daha şiddetli bir şekilde etkilendiklerini söylemektedir. Araştırmacılar Pandemiyle başlayan kadınlar açısından resesyonist süreci tanımlamak için “shecession” (she+recession) kavramını kullanmaktadır. Araştırmaya göre, Pandeminin ilk dönemlerinde, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların geçici olarak işten çıkarılma olasılığı daha yüksek, kısa süreli çalışma ödeneği ve ilgili devlet yardımlarını alma olasılığı ise daha düşük gerçekleşmiştir. Aynı zamanda kadınların sürekli olarak evden ziyade sahada çalışma olasılığı da daha yüksektir. Sonuç olarak bu çalışma, Pandemi sırasında kadınların istihdam ve iş kaybı açısından erkeklerle aynı konumda olmadığını ileri sürmektedir. Emek piyasalarında cinsiyete dayalı eşitsizlik, kadınların daha çok düşük ücretli ve marjinal istihdamda olmasından kaynaklanmaktadır.

Reichelt vd.’nin (2021) ABD, Almanya ve Singapur’da yaptıkları temsili bir katılımcı örneklem analizi, kadınların işsizliği ile ilgili benzer sonuçların söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. İşsizliğe geçişte çalışma saatlerinde azalmanın ve evden çalışmanın kadınlarda daha fazla olduğu görülmüştür. Rivera ve Castro, Şili gibi gelişen ülkelerde işgücünün büyük bir kısmının özellikle kadınların kayıt dışı çalıştığı göz önüne alındığında, kadınların işsizlik riskiyle mücadele ettiğini ve iş bulmalarının o kadar da kolay olmayacağını aktarmaktadır. Benzer olarak COVID-19’un Güney Afrika’da toplumsal cinsiyet etkilerini genel denge modeli kullanarak inceleyen Chitiga vd.’nin (2021) bulguları, Pandeminin kadınlar üzerinde erkeklere göre çok daha tahripkâr etkilere sahip olduğu yönündedir. Hassaten erkeklere nazaran kadınların daha vasıfsız işlerde çalışmaları işsizlik ve yoksulluk riskini arttırmaktadır. Aile reisinin kadın olduğu tek ebeveynli ailelerde ise durum daha da vahim bir hal almaktadır (2021, s.5). Zira Pandemi öncesinde de tek ebeveynli ailelerin yoksulluk risklerinin fazla olduğu düşünüldüğünde (Kul Parlak, 2020, s.26), Pandemiyle çok daha kırılğan hale geldiklerini söylemek mümkündür. Nihayet

başta Çin olmak üzere Uzak Doğu’da işsizlikten ciddi ölçüde etkilenen kesimler arasında kadınların olduğu Li vd.’nin (2020) saha çalışmasıyla desteklemektedir. Bu sonuç, Tayland’da Pandemi sonrası gerçekleştirilen kapsamlı ve dönemsel ayrışmalarla yapılan bir çalışmanın bulgularıyla benzerdir. Pandemi kaynaklı işsizlik krizinden kadınlar erkeklerden çok daha olumsuz etkilenmişlerdir (Thaiprasert vd., 2021, s.2).

Türkiye’de Pandeminin kadın emeğine etkilerine yönelik olarak literatüre bakıldığında çalışmaların sayıca yeterli olmadığı görülmektedir. Çalışmaların çoğu literatür incelemesine dayanmaktadır. İlk olarak Baysal çalışmasında yapmış olduğu Türkiye’deki kadın girişimci literatür incelemesinin Pandemi dönemi ve sonrasını içeren araştırmalara yol gösterici olmasını amaçlamaktadır. Yazar Pandemi sonrasında kadın girişimcilerin daha da önem kazanacağını belirtirken multidisipliner bir şekilde bu konun çalışılması gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca Pandemi döneminde yapılan araştırma bulgularında kadınlar açısından en çok karşılaşılan sorunun iş-yaşam dengesi olarak belirtilmesi karşısında bundan sonra yapılacak araştırmaların bu hususta gerçekleştirilmesinin kadın girişimci için önemli olduğu vurgulanmaktadır (2020 s.68-69). Yaşar Dinçer ve Yirmibeşoğlu, çalışmalarında literatür taramasıyla ilk önce COVID-19’un ekonomik etkilerini genel bir değerlendirmesini yapmakta daha sonra toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde değerlendirilmektedir. Buna göre COVID-19 Pandemisi kadın ve erkeğin istihdamını farklı biçimlerde etkilemekte ve kadınların genel itibariyle emek ve hizmet yoğun sektörlerde sosyal koruma olmadan istihdam edildiği gerçeği karşısında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin güçlendiğini belirtmektedir. Ayrıca literatürde yaygın bir biçimde salgının ev içi işbölümünü kadınlar aleyhine artırdığı vurgulansa da yazarlar cinsiyetler arasında eşit bir işbölümünün sağlanabileceğini de aktarmaktadır (2020, s.785-790). Çokoğulları Bozaslan’nın literatür araştırmasına dayalı olan bulguları, Yaşar Dinçer ve Yirmibeşoğlu’nun bulgularıyla benzer şekildedir. Ek olarak yazar, kadınların Türkiye’de hali hazırda emek piyasalarında cinsiyete dayalı ayrımcılığa uğradığını, buna bağlı olarak Pandemi önlemleriyle birlikte kadınların erkeklere kıyasla daha kolay işten çıkarıldığını ve yoksullaştığını ileri sürmektedir (2021, s.885-889). Aynı bulguları Gökçe, literatüre dayalı çalışmasında vurgulamaktadır. Dünyada, kadınların erkeklerden daha fazla %5 gibi bir oranla istihdam kaybına uğradıklarını ve Pandeminin etkisini dezavantajlı ve güvencesiz konumda olan kadınların ciddi bir şekilde yaşadıklarını belirtmektedir (2021,s.671). Kılınç ise bölgesel kalkınma planları çerçevesinde

sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında yer alan ve hizmet sektörünün öne çıktığı TR71 Düzey 2 Bölgesinde COVID-19 Pandemisinin işgücü piyasasına etkilerini incelemektedir. Çalışma yukarıda bahsi geçen araştırmalarda olduğu gibi benzer sonuçlara sahiptir. Yazar, TÜİK verileriyle Pandeminin işgücü ve istihdam üzerindeki olumsuz etkisinin kadınlar üzerinde daha çok hissedildiğini açıklamaktadır. İlave olarak COVID-19 salgınında kadınların ev ve bakım işlerine harcadıkları zamanın erkeklere oranla 3 kat daha fazla olduğunu bu yüzden kadınların insana yaraşır işe erişimlerinin kısıtlı olduğundan da bahsetmektedir (2021, s.327-330). Bay Karabulut ise Pandeminin bilançosunu kadınlar açısından literatür araştırmasıyla değerlendirmektedir. Toplumda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği neticesinde karantina önlemleriyle birbiriyle etkileşimde olan özel ve kamusal alanda kadınların olumsuz yönde etkilendiğini, kadına yönelik şiddetin arttığını ve istihdam kaybının fazla olduğunu belirtmektedir (2021, s.75-78). Akkan ve Kesici (2021), iş ve aile yaşamını uzlaştırma temelinde toplumda yerleşik olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini Pandemiyle görünürlüğünü ve kadınların gerek aile yaşamında gerekse emek piyasasındaki dezavantajlı konumunu literatüre dayalı olarak tartışmaktadır. Koç ve Yeniçeri (2021) de kadınlar açısından Pandeminin etkisini literatürdeki araştırmalar esasında benzer şekilde değerlendirirken, Ünal vd., (2021) sağlık sektörü açısından kadınların durumunu ele almaktadır. COVID-19 Pandemisinin sağlık sektöründe çalışan kadınların olumsuz yönde etkilendiğini belirtmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini dikkate alınarak sağlık politikalarının tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Beken ise (2020) TÜİK verileri ile desteklediği çalışmasında Pandemide kadın istihdamını incelemekte ve enformel istihdamdaki kadınların durumuna yer vermektedir. Bu süreçte sosyal korumanın önemiyle kadınların formel istihdamda yer alması için gereken önlem ve tedbirlerin uygulanması gerektiğini söylemektedir.

Bununla birlikte Türkçe literatürde Pandemiye kadınlar açısından değerlendiren sınırlı sayıda uygulama içerikli araştırma çalışmalarının varlığı gözden kaçmamaktadır. Bozkurt, 5338 kişinin katılımıyla yaptığı anket çalışmasında bu konuda önemli bilgiler sunmaktadır. Literatürde yaygın biçimde vurgulandığı gibi düşük gelirli, düşük eğitilmiş kadınlar Pandemiden olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Bu çalışmaya göre, kentli, eğitilmiş, orta ve üst orta sınıfları temsil eden ve online çalışan kadınlarda da Pandeminin yansımaları olumsuzdur. Erkeklere nazaran kadınların verimliliğinde düşüş daha fazladır ve ev ve bakım iş yükü maalesef ki artmıştır (2020, s.129). Noyan

Yalman vd., (2021, s.1140) ise yaptıkları anket çalışması ile COVID-19 döneminde işgücü piyasalarında ortaya çıkan eğilimleri belirlemek istemektedirler. Salgın sürecinde evde çalışma ve esnek çalışma biçimlerinin artması nedeniyle kadınların emek piyasasına katılımının artacağı öngörülmekte buna uygun olarak mevzuatın geliştirilmesi gündeme gelmektedir.

Pandemi ve Vasıf/Eğitim Durumuna Göre İşgücü

Emek piyasasında vasıf düzeyleri ile eğitim seviyeleri genellikle birbiriyle örtüşmektedir. Bilgi çağında eğitim düzeyi düşük olup çalışma yaşamında vasıf kazanma imkânı son derece sınırlıdır. Bu sebeple vasıf ve eğitim göstergeleri, genellikle birbiri yerine ikame edilebilen iki temel gösterge grubunu oluşturmaktadır. Vasıf ya da eğitim düzeyi düşükçe krizlerden olumsuz yönde etkilenme riski artmakta olup, vasıfsız/düşük eğitilmiş işgücü korunmasız kesimi oluşturmaktadır ve bu küresel ölçekte genel bir durum halini almıştır. Nitekim literatür incelendiğinde, vasıf/eğitim düzeyinde yaşanan düşüşle Pandemi sebebiyle risk altında olup zarar görme olasılığının gelişen ya da gelişmiş tüm ülkelerde birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

Perry vd. (2021) ABD için gerçekleştirdikleri alan çalışmasıyla istihdam, gıda, barınma ve finansal güvencesizliği incelemektedir. Bulgular, Pandemi sonrasında gıda güvencesizliği bildiriminde bulunma olasılıklarının üniversite mezunlarına göre üniversite mezunu olmayanlarda iki kat, lise mezunu olmayanlarda ise dört kat daha fazla olduğu yönündedir. Benzer olarak Furceri vd. (2020), bu yüzyılda yaşanan salgınlarla birlikte COVID-19 Pandemisinin gelir eşitsizliğini artırdığını ve yükseköğrenim mezunlarına göre özellikle temel eğitim mezunlarının istihdam oranlarında düşüşe yol açtığı sonucuna varmıştır. Chitiga-Mabugu da Güney Afrika'ya yönelik çalışmalarında aynı vurguyu yapmaktadır. Düşük vasıflı işgücünün, Pandemi kaynaklı işsizliğin olumsuz etkilerine çok daha fazla katlanmak zorunda kaldıkları belirtilmektedir. Ayrıca kapanma nedeniyle düşük vasıflıların hanelerinde gelirin düşmesi karşılığında kamusal yardımların artmaması bu olumsuz etkinin daha da derin yaşanacağını öngörmektedir (2021:92).

Bununla birlikte Thaiprasert vd.'nin (2021) Tayland'da COVID-19'un, ekonomideki etkisinin yıkıcı olduğunu gösteren çalışması önemlidir. Yapılan analizler, formel ve enformel piyasada yer alan işgücü arasında yaşamı sürdürebilme açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını, temel

belirleyicinin vasıf düzeyi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle ister kayıtlı ister kayıt dışı piyasada yer alsın, Pandemi sürecinde vasıfsız işgücünün yaşamı çok daha zorlaşmaktadır. Che vd. (2021) ise Çin’de gerçekleştirdikleri çevrimiçi bir anket çalışmasına dayanarak, Pandemiyle birlikte yaşanan ilave işsizlikten en çok etkilenen kesimin düşük eğitim ve vasıf düzeyine sahip olan işgücünü olduğunu belirtmesi vasıf düzeyinin eşitsizlikteki belirleyiciliğini tekrar hatırlatmaktadır.

Çalışmanın Amacı, Kısıtları, Veri, Yöntem ve Bulgular

Gelişen ülkeler kategorisinde gösterilen Türkiye’de enformel sektör, emek piyasasında ciddi ağırlığa sahiptir. Bu sektörün hacmi öngörülenden daha fazla olabileceği tahmin edilmektedir. Bu konuda yapılan öncül çalışmaların işaret ettiği üzere, küresel düzeyde yaşanan Pandemiden gelişen ülkelerde en çok etkilenen kesimin, enformel sektörde emek arz edenler olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Pandeminin formel-enformel sektörde emek arz edenler üzerinde yol açtığı etkilerde farklılaşmanın olup olmadığını sınamaktır.

Bu çalışma kapsamında Pandemi öncesi ve sırasında istihdamın oransal değişiminin formel-enformel sektör arasında ayrışması test edilmiştir. Oransal değişimlerde yaşanan ayrışma, bölgesel birimlerdeki hacim etkisini de yok edeceğinden, sonuçların yanıltıcı çıkması engellenecektir. İstihdamın değişimindeki ayrışma ise cinsiyete, çalışılan işyeri ölçeğine ve istihdam edilenlerin eğitim düzeylerine göre üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Ayrışmanın sınanması için ilk olarak Levene’nin gruplar arası varyans homojenliği testiyle ön varsayımın sınaması yapılmış, ardından varsayımın sağlanması durumunda t testi, varsayımın sağlanmaması durumundaysa nonparametrik testlerden Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Bu prosedürün uygulanmasıyla ilgili olarak Pandemideki ayrışmanın test edildiği uluslararası literatürde pek çok çalışmaya rastlanmaktadır (Radulescu vd., 2021; Beno, 2021; Pandey 2021; Asfaw, 2021). Aynı zamanda bu testlerin, literatürde uzun yıllardır genel kabul gören temel testlerden olduğunu söylemek mühimdir.

Sınamaların gerçekleştirilmesinde kullanılan veriler TÜİK’in Biruni Veri Portalından edinilmiştir (TÜİK, 2021). Ancak Pandemi sürecinin emek piyasası üzerindeki etkilerini içerecek alternatif veri seti edinimi şu aşamada tespit edilememektedir. Bunun için Özcan Han ve Avunduk’un (2021) günlük vaka sayısı ile kısa çalışma ödeneği başvuruları arasında uzun dönemli ilişkiden

ziyade kısa dönemli ilişkinin mevcut olduğunu ARDL testi vasıtasıyla tespit ettikleri çalışmada, kullandıkları günlük kısa çalışma ödeneği sayılarına dair veri seti bir alternatif oluşturabilir. Ne var ki, bu noktada çalışmanın amacını oluşturan formel-enformel sektör ayrışması yakalanamamaktadır. Ayrıca ulusal literatürde araştırma çalışması özelliği gösteren uygulama içerikli çalışmaların sınırlı olması, temelde veri edinimin kısıtlı olmasına bağlanabilir. Nitekim bu konuda yayınlanan az sayıda nicel ve nitel çalışma mevcuttur.

Çalışmanın analizi, cinsiyete, eğitime düzeyine ve çalışılan işyerindeki ölçek büyüklüğüne göre üç aşamada gerçekleştirilerek raporlanmıştır. Buna göre ilk olarak kadın ve erkek istihdamının 2019-2020 değişimlerinin formel ve enformel emek piyasasındaki ayrışma durumunun test edilmesiyle başlanmıştır. İkinci aşamada dört eğitim kategorisine göre istihdamdaki ayrışmanın sınanmasına geçilmiştir. Son olarak da dört işletme ölçeğine göre testler gerçekleştirilmiştir.

Cinsiyete Göre Formel-Enformel İstihdam Ayrışması

TÜİK verilerine göre hazırlanan Tablo 1’de formel-enformel istihdamdaki değişime yer verilmektedir. Buradan izleneceği gibi 2019 yılında toplam istihdam hacmi, 15 yaş ve üstündekilere göre 28 milyon, 15-64 yaş aralığındakiler için 26,7 milyonun üzerindedir. 2020 yılına gelindiğindeyse, bu hacim 15 yaş ve üstündekiler için nerdeyse 2 milyon daralmayla yaklaşık 26,1 milyona, 15-64 yaş aralığına göre, 688 bin kişilik daralmayla yaklaşık 26 milyona gerilemiştir. Cinsiyet açısından istihdamın azalmasına bakıldığında bu durum erkeklerde sınırlı kaldığı, kadınlarda ise oldukça şiddetli gerçekleştiği görülmüştür. Buna göre 2019-2020 yılları arasında 15 yaş ve üstü erkek istihdamı 652 bin kişilik daralmayla 19,2 milyon kişiden 18,5 milyon kişiye; 15-64 yaş aralığında 578 bin kişilik daralmayla 18,5 milyon kişiden 17,9 milyon kişiye düşmüştür. Kadın istihdamı ise 15 yaş ve üstü için 617 bin kişilik daralmayla 8,9 milyondan 8,3 milyon kişiye; 15-64 yaş aralığı için 589 bin kişilik daralmayla 8,7 milyondan 8,1 milyona inmiştir. İstihdamdaki bu daralma, büyük ölçüde enformel sektörden kaynaklanmaktadır. Yine Tablo 1’den görüleceği gibi formel emek piyasasında her iki cinsiyet için daralmanın aksine istihdam artışı gerçekleşse de, her iki cinsiyete ve toplama göre istihdamın bütünü içinde enformel istihdamın payı, 2019-2020 arasında ciddi derecede düşürmüştür. Buna göre, enformel istihdamın toplam içindeki payı, 15 yaş ve üstündeki erkeklere göre 2019 yılında %30,9

iken 2020 yılında %27,7’ye; 15-64 yaş aralığındakiler için %28,9’dan %25,9’a inmiştir. Kadınlara yönelik bu oran %42,2’den %37,1’e gerilemiştir. Dolayısıyla bu yaş grubu için toplamda 2019’da %34,5 olan enformel istihdamın ağırlığı %28,8’e düşmüştür. 16-64 yaş aralığına bakıldığında ise daralma net bir şekilde görülmektedir. Tablo 1’e göre, bu yaş grubundaki erkeklerin kayıtdışı istihdam oranı %28,9’dan %25,9’a ve kadınlar için %40,7’den %35,7’e inmiştir. Toplamda ise bu oran %31,5’ten %28,9’a düşmüştür.

Tablo 1
Cinsiyete Göre Formel-Enformel Emek Piyasasında İstihdam (2019, 2020)

Ölçek	Kayıtlılık Bin kişi	2019		2020		Yıllık değişim		
		Bin kişi	%	Bin kişi	%	Bin kişi	%	
15 yaş ve üstü	Erkek	Kayıtlı	13.229	69,1	13.384	72,3	155	1,2
		Kayıtlı Değil	5.926	30,9	5.119	27,7	-807	-13,6
		Toplam	19.155	100,0	18.503	100,0	-652	-3,4
	Kadın	Kayıtlı	5.160	57,8	5.223	62,9	63	1,2
		Kayıtlı Değil	3.763	42,2	3.083	37,1	-680	-18,1
		Toplam	8.923	100,0	8.306	100,0	-617	-6,9
	Toplam	Kayıtlı	18.389	65,5	18.607	71,2	218	1,2
		Kayıtlı Değil	9.689	34,5	7.542	28,8	-2.147	-22,2
		Toplam	28.078	100,0	26.149	100,0	-1.929	-6,9
15-64 yaş grubu	Erkek	Kayıtlı	13.170	71,1	13.306	74,1	136	1,0
		Kayıtlı Değil	5.359	28,9	4.645	25,9	-714	-13,3
		Toplam	18.529	100,0	17.951	100,0	-578	-3,1
	Kadın	Kayıtlı	5.155	59,3	5.212	64,3	57	1,1
		Kayıtlı Değil	3.543	40,7	2.897	35,7	-646	-18,2
		Toplam	8.698	100,0	8.109	100,0	-589	-6,8
	Toplam	Kayıtlı	18.325	68,5	18.518	71,1	193	1,1
		Kayıtlı Değil	8.423	31,5	7.542	28,9	-881	-10,5
		Toplam	26.748	100,0	26.060	100,0	-688	-2,6

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

Cinsiyet ve toplam istihdamın değişimindeki formel-enformel ayrışmanın tespiti için analiz yapıldığında Pandemi döneminde yaşanan daralma oranlarında istatistiksel olarak anlamlı bir ayrışma olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan analizin bulguları Tablo 2’de görülmektedir. Öncelikle 15 yaş ve üstündekiler açısından Pandemi dönemindeki değişim oranında, hem cinsiyet hem de toplam açısından formel-enformel istihdam ayrışmasının olup olmadığına bakılmıştır. Levne’in

Varyans Homojenlik Testi ile varsayımın sınaması yapılmış varsayımının sağladığı t testi sonucunda tespit edilmiştir. 15-64 yaş diliminde ise sadece gruplar arası varyans homojenliği varsayımının sağlanamadığı erkek istihdamında Mann-Whitney U testiyle formel-enformel ayrışmasının tespiti tekrarlanmıştır. Buna karşılık, kadın ve toplam çalışanlar açısından ayrışmanın varlığı tıpkı 15 yaş ve üstündekilerde olduğu gibi, yine t testi vasıtasıyla saptanmıştır.

Tablo 2

Cinsiyete Göre Formel-Enformel İstihdamın 2019-2020 Arasındaki Oransal Değişiminde Ayrışma Analiz Bulguları

Değişkenler		Levene'in Varyans Homojenlik Testi		t-testi		Mann-Whitney U testi	
		F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
15+ yaş	Erkek	2,611	0,112	7,646	0,000	...	...
	Kadın	1,725	0,195	6,649	0,000	...	...
	Toplam	1,930	0,171	8,528	0,000	...	...
15-64 yaş	Erkek	4,674	0,035	...	...	-4,988	0,000
	Kadın	2,766	0,103	6,670	0,000	...	...
	Toplam	2,381	0,129	8,220	0,000	...	...

Karşılık olarak yıllık oransal değişim ortalamaları incelendiğinde, Tablo 3'den izlenebileceği gibi Pandemi sürecinde formel sektörde istihdam edilenlerin hacminde belirgin bir daralmanın yaşandığı görülmektedir.

Tablo 3

Cinsiyete Göre Formel-Enformel İstihdamın 2019-2020 Arasındaki Oransal Değişimine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Erkek		Kadın		Toplam		Erkek		Kadın		Toplam	
	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel
Minimum	-10,7	-25,1	-10,0	-32,2	-6,9	-24,7	-10,3	-25,3	-10,0	-31,1	-6,5	-25,9
Maksimum	13,7	6,8	36,8	10,9	17,8	8,6	13,8	9,2	31,6	9,8	17,0	9,5
Ortalama	3,6	-12,6	4,1	-15,3	3,5	-13,9	3,4	-12,1	3,8	-15,3	3,4	-13,7
Std. Sapma	6,4	8,7	9,6	11,3	6,1	8,5	6,3	9,3	9,0	11,5	5,9	8,7
Varyans	41,0	76,3	92,7	128,7	36,7	71,7	40,0	87,4	80,2	132,9	34,9	76,4

Bu durum hem erkek hem de kadınlar için aynı şekilde gerçekleşmiştir. Ancak daralma düzeyinin, erkeklere kıyasla kadınlarda daha belirgin düzeyde ve daha güçlü gerçekleştiği dikkatten kaçmamaktadır. Bununla birlikte formel sektörde yaşanan istihdam artışının, erkeklere nispeten kadın istihdamındaki artıştan kaynaklanması önemlidir. Muhtemelen bu durumun, yükseköğretim mezunu kadınlar kanalıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Eğitim Düzeyine Göre Formel-Enformel İstihdam Ayrışması

Eğitim düzeyine göre istihdamın formel ve enformel sektörde 2019-2020 arasındaki değişim için TÜİK verilerinin yer aldığı Tablo 4 incelendiğinde, genel olarak enformel sektörde istihdam azalışı yaşanırken formel sektörde istihdam artışı sağlandığı görülmektedir.

Tablo 4

Eğitim Düzeyine Göre Formel-Enformel Emek Piyasasında İstihdam (2019, 2020)

Eğitim	Kayıtlılık	2019		2020		Yıllık değişim	
		Bin kişi	%	Bin kişi	%	Bin kişi	%
Okuma Yazma Bilmeyen	Kayıtlı	90	12,0	86	14,8	-4	-4,4
	Kayıtlı Değil	659	88,0	494	85,2	-165	-25,0
	Toplam	749	100,0	580	100,0	-169	-22,6
Lise Altı Eğitimliler	Kayıtlı	7.206	53,0	7.103	57,3	-103	-1,4
	Kayıtlı Değil	6.382	47,0	5.301	42,7	-1.081	-16,9
	Toplam	13.588	100,0	12.404	100,0	-1.184	-8,7
Lise ve Dengi Meslek Okulu	Kayıtlı	4.539	77,4	4.570	79,5	31	0,7
	Kayıtlı Değil	1.323	22,6	1.177	20,5	-146	-11,0
	Toplam	5.862	100,0	5.747	100,0	-115	-2,0
Yüksek Öğretim	Kayıtlı	6.489	92,3	6.758	92,2	269	4,1
	Kayıtlı Değil	545	7,7	568	7,8	23	4,2
	Toplam	7.034	100,0	7.326	100,0	292	4,2
TOPLAM	Kayıtlı	18.324	67,3	18.517	71,1	193	1,1
	Kayıtlı Değil	8.909	32,7	7.540	28,9	-1.369	-15,4
	Toplam	27.233	100,0	26.057	100,0	-1.176	-4,3

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-İstatistikleri-Agustos-2020-33792>

Bir yıllık süreçte enformel sektörde okur-yazar olmayanlarda %25, lise altı eğitimlilerde %16,9, lise ve dengi meslek okul mezunlarında %11 oranında kişi işini kaybetmiştir. Buna karşılık sınırlı olan enformel sektördeki yükseköğretim mezunlarının istihdam hacminde düşmeden ziyade %4.2

oranında artış söz konusudur. Formel sektörde gerçekleşen istihdam değişimi ise okur-yazar olmayanlarda %4,4 ve lise altı eğitilmişlerde %1,4 oranında bir azalışla gerçekleşmiştir. Tersine lise ve dengi okul mezunlarında kayıtlı istihdamda % 0,7 ve yükseköğretim mezunlarında %4,1 oranında artış yaşamıştır. Sonuç olarak Pandemi döneminde eğitim düzeyi arttıkça istihdam kaybının düştüğünü ve istihdam artışının da yükseldiğini söylemek mümkündür.

Eğitim düzeylerine göre formel enformel istihdamda ayrışımın tespitine yönelik yapılan analizlerde beş değişkenin ikisinde gruplar arası varyans homojenliğinin sağlanmasına karşılık üçüncü varsayım sağlanamamıştır. Tablo 5’de görüleceği gibi bu sebeple lise altı eğitilmişlerle toplam için t testi uygulanırken diğer eğitim düzeyindekiler için nonparametrik testlerden olan Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5
Eğitim Düzeylerine Göre Formel-Enformel İstihdamın 2019-2020 Arasındaki Oransal Değişiminde Ayrışma Analiz Bulguları

Değişkenler	Levene’in Varyans Homojenlik Testi		t-testi		Mann-Whitney U testi	
	F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Okuma Yazma Bilmeyen	4,584	0,037	...	...	-2,447	0,014
Lise Altı Eğitilmişler	0,007	0,936	7,371	0,000	...	...
Lise ve Dengi Meslek Okulu	11,999	0,001	...	...	-3,322	0,001
Yüksek Öğretim	11,749	0,001	...	...	-1,235	0,217
Toplam	1,914	0,173	8,350	0,000		

Elde edilen bulgular, Pandemi döneminde formel ve enformel sektördeki istihdamda yaşanan değişim açısından sadece yükseköğretim mezunlarında istatistiksel olarak anlamlı bir ayrışmanın yaşanmadığını göstermektedir. Yükseköğretim mezunu olmayan diğer eğitim düzeyindekiler ile toplam istihdamdaki değişimler açısından da ayrışmanın keskin bir şekilde görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Pandemi sürecinde yaşanan değişimde enformel sektördeki istihdam daralışı, eğitim düzeyi düştükçe şiddetlenmektedir. Tablo 6’da görüldüğü gibi formel sektörde lise altı eğitilmişlerin istihdam artışı, okur-yazar olmayanlara göre daha sınırlı kalmaktadır. Bu durumun, az miktarda okur-yazar olmayan Suriyelilerin girişimci olarak piyasaya katılımlarından kaynaklanması muhtemeldir. Yükseköğretim mezunu olup enformel sektörde çalışanların istihdam artış ise

yükseköğretim mezunları açısından formel-enformel sektör ayrışmasının olmamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 6
Eğitim Düzeylerine Göre Formel-Enformel İstihdamın 2019-2020 Arasındaki Oransal Değişimine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Okur-yazar olmayan		Lise altı eğitilmiş		Lise ve dengi meslek okul		Yükseköğretim		Toplam	
	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel
Minimum	-50,0	-51,7	-10,6	-26,7	-11,5	-32,1	-6,1	-34,6	-6,5	-25,9
Maksimum	100,0	25,0	21,8	2,4	22,7	18,8	53,3	100,0	17,0	9,5
Ortalama	2,8	-21,5	0,6	-15,3	3,5	-8,9	7,2	7,1	3,3	-13,8
Std. Sapma	41,9	20,2	7,7	7,9	7,8	14,0	12,3	31,7	5,9	8,7
Varyans	1753,3	408,9	58,7	61,8	60,8	194,7	151,6	1004,7	34,8	75,0

İşletme Ölçeğine Göre Formel-Enformel İstihdam Ayrışması

İşletme ölçeklerine göre Pandemi döneminde yaşanan istihdam değişimi TÜİK verilerinin incelendiği Tablo 7’de görülmektedir. Formel sektördeki istihdam hacminde sadece 20-49 kişi istihdam eden işletmelerde istihdam edilenler açısından 125 bin kişilik bir kayıpla karşılaşmaktadır. Diğer ölçeklerde ise yaşanan artış sırasıyla 10 kişiden az olan işletmelerde 163 bin kişi, 11-19 kişi arasında ölçeğe sahip işletmelerde 35 bin kişi, 50 ve üstü ölçeğe sahip işletmelerdeyse 124 bin kişi olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7
İşletme Ölçeğine Göre Formel-Enformel Emek Piyasasında İstihdam (2019- 2020)

Ölçek	Kayıtlılık	2019		2020		Yıllık değişim	
		Bin kişi	%	Bin kişi	%	Bin kişi	%
10 ve Daha Az Kişi	Kayıtlı	6.252	43,6	6.415	48,0	163	2,6
	Kayıtlı Değil	8.074	56,4	6.945	52,0	-1.129	-14,0
	Toplam	14.326	100,0	13.360	100,0	-966	-6,7
11-19 Kişi	Kayıtlı	1.166	84,0	1.201	86,3	35	3,0
	Kayıtlı Değil	222	16,0	191	13,7	-31	-14,0
	Toplam	1.388	100,0	1.392	100,0	4	0,3
20-49 Kişi	Kayıtlı	3.329	89,9	3.192	92,8	-137	-4,1
	Kayıtlı Değil	373	10,1	248	7,2	-125	-33,5
	Toplam	3.702	100,0	3.440	100,0	-262	-7,1

50 veya Daha Fazla Kişi	Kayıtlı	7.543	97,2	7.667	98,2	124	1,6
	Kayıtlı Değil	216	2,8	138	1,8	-78	-36,1
	Toplam	7.759	100,0	7.805	100,0	46	0,6
*TOPLAM	Kayıtlı	18.290	67,3	18.475	71,1	185	1,0
	Kayıtlı Değil	8.885	32,7	7.522	28,9	-1.363	-15,3
	Toplam	27.175	100,0	25.997	100,0	-1.178	-4,3

* İşletme ölçeği bilinmeyen işyerlerindeki istihdam sebebiyle çok küçük sayısal sapma mevcuttur.

Kaynak: TÜİK, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2020-41129>

Yine Tablo 7’den izleneceği gibi enformel sektörde yaşanan daralma, 10 kişiden az ölçeğe sahip işletmeler için 1,1 milyonu aşarken (%14), 11-19 kişi arasında ölçeğe sahip işletmelerde 31 bin kişi (%14), 20-49 kişilik ölçeğe sahip olan işletmelerde 125 bin kişi (%33,5) ve 50 ve üstü kişilik ölçeğe sahip işletmelerdeyse 78 bin kişi (%36,1) olarak gerçekleşmiştir.

İstihdam edilen işletme ölçeklerine göre ayrışma analizi gerçekleştirildiğinde, dört farklı işletme ölçeğinde ve toplam içerisinde, 10 ve daha az çalışanı olan işletmelerde istihdam edilenler için gruplar arası varyans eşitliği varsayımının sağlandığı görülmektedir. Bu sebeple beş değişkenden ikisi için t testi, üçü için nonparametrik testlerden olan Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Tablo 8’den de izleneceği gibi elde edilen bulgular, her işletme ölçeğinde ve toplam istihdamda Pandemi döneminde yaşanan oransal değişime göre formel sektör ile enformel sektör arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ayrışmanın mevcut olduğunu göstermektedir.

Tablo 8

İşletme Ölçeğine Göre Formel-Enformel İstihdamın 2019-2020 Arasındaki Oransal Değişiminde Ayrışma Analiz Bulguları

Değişkenler	Levene’in Varyans Homojenlik Testi		t-testi		Mann-Whitney U testi	
	F	Sig.	t	Sig. (2-tailed)	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
10 ve Daha Az Kişi	2,186	0,146	7,564	0,000	...	...
11-19 Kişi	4,980	0,030	...	...	-2,753	0,006
20-49 Kişi	9,540	0,003	...	...	-4,020	0,000
50 veya Daha Fazla Kişi	21,758	0,000	...	...	-4,592	0,000
*Toplam	2,171	0,147	8,343	0,000		

* İşletme ölçeği bilinmeyen işyerlerindeki istihdam sebebiyle çok küçük sayısal sapma mevcuttur.

Öte yandan Tablo 9’da ortalamalar incelendiğinde enformel sektördeki daralmanın ölçek küçüldükçe sınırlandığı, ölçek büyüdükçe arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum formel sektörde gerçekleşiyorsa bu defa istihdam artışında benzer bir hareketin yaşandığı, ölçek büyüdükçe istihdam yaratımının sınırlandığı hatta 20-49 kişi arasında işçi çalıştıranlarda negatife döndüğü görülmektedir.

Tablo 9
İşletme Ölçeğine Göre Formel-Enformel İstihdamın 2019-2020 Arasındaki Oransal Değişimine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	10 ve Daha Az Kişi		11-19 Kişi		20-49 Kişi		50 + Kişi		* Toplam	
	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel	Formel	Enformel
Minimum	-8,4	-25,4	-23,1	-100	-36,6	-68,4	-15,4	-66,7	-6,9	-25,9
Maksimum	28,3	9,7	88,9	250	30,4	0,0	34,0	25,0	17,9	8,6
Ortalama	7,4	-12,6	11,3	-0,9	-5,9	-34,1	5,9	-31,3	3,3	-13,8
Std. Sapma	10,6	8,3	22,1	66,3	15,2	23,0	10,3	24,8	6,0	8,6
Varyans	112,8	69,4	487,1	4391,7	231,3	530,3	106,7	614,8	36,0	73,4

* İşletme ölçeği bilinmeyen işyerlerindeki istihdam sebebiyle çok küçük sayısal sapma mevcuttur.

Tartışma ve Sonuç

Mart 2020’de COVID-19 salgınının WHO tarafından küresel olarak ilanını takiben yaklaşık 200 ülkede eş zamanlı olarak kapanmalar ve sokağa çıkma yasakları uygulamaya başlanmıştır. Bu durum, ekonomik ve sosyal hayatın tüm dünyada durma noktasına getirmiş ve daha önceki dönemlerde olmadığı kadar sarsıcı etkilere sahip olan bir küresel krize dönüşmüştür. Pandemi krizine karşı ne ülke yönetimlerinin ne firmaların ne de toplumların hazırlıklı olmaması doğaldır. Çünkü beklenen ölçülerin çok ötesine geçen krizin adım adım küresel ekonomik buhrana dönüşmesi muhtemeldir.

Buhrana doğru hızla dönüşen küresel Pandemi krizi tüm ülkeleri etkilemekle birlikte, Türkiye’nin de yer aldığı gelişen ülkelerde çok daha yıkıcı etkileri olacağı kesindir. Bu ülkelerde üretimin büyük bir kısmı enformel sektörde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerde gerçekleştirildiğinden, işletmelerin olası şoklara karşı dayanıklılıkları son derece sınırlıdır. Gelişen ülkelerde

genellikle enformel sektörün formel sektörle nerdeyse aynı ağırlıkta olduğu, çoğu zaman da formel sektörü aştığı görülmektedir. Bu çerçevede enformel sektörün daha baskın, işletme büyüklüklerinin nispeten küçük ve işletme kültürünün zayıf olması gelişen ülkelerde işletmeleri şoklara karşı son derece kırılgan hale getirmektedir. Bu da doğal olarak emek piyasalarını sarsmakta istihdamda keskin daralmalara, işini kaybeden geniş kitlelerin emek piyasası dışına itilerek işsiz kalmalarına sebep olmaktadır. Ancak Pandeminin olumsuz etkisi işgücünün farklı kategorilerini farklı derecelerde etkilenmektedir. Her ne şekilde olursa olsun asgari ücretle çalışanlar da dâhil olmak üzere kayıtlı çalışanlar gerek işsizlik sigortasından gerekse sosyal kurumlardan ekonomik destekle ailelerinin gelir kaybını azda olsa telafi edebilme imkanına sahip olmuştur. Ne var ki başta hizmet sektörü çalışanları ve kadınlar olmak üzere kayıt dışı sektörde çalışanlar, her türlü gelir desteğinden mahrum kalmış ve büyük mağduriyet yaşamıştır. Bu bağlamda Pandemiden kaynaklanan krizin bireylere yansımaları anlamak için sadece işsizlik oranlarını incelemek yeterli değildir. Ayrıca istihdamdaki değişime bakmak gerekmektedir.

Öncelikle bu çalışmada elde edilen bulguların genel itibariyle uluslararası literatürdeki çalışma bulgularıyla örtüştüğü belirtilmelidir. Pandemi sürecinde Türkiye’de formel ve enformel istihdamdaki değişim her düzeyde birbirinden ayrılmaktadır. Enformel sektörde her düzeyde istihdamda daralma söz konusu iken, formel sektörde ise istihdamda değişim olmakla birlikte çalışanların eğitim seviyesi ve firma ölçeği arttıkça ilave istihdam artışı sağlandığı gözlemlenmektedir.

Formel ve enformel sektörde istihdamda cinsiyete göre ayrışmanın olup olmadığına bakıldığında, formel sektörde istihdam edilenlerin hacminde hem erkek hem de kadınlar için aynı şekilde gerçekleşen belirgin bir düzeyde daralma yaşanmıştır. Ancak bu daralmanın düzeyi erkeklere kıyasla kadınlarda daha fazladır. Bununla birlikte formel sektörde istihdamın artması ayrıca önem arz etmektedir. Bu artışın sebebi kadın istihdamındaki artıştır. Bu durum uluslararası literatürdeki çalışmaların bulgularıyla tezat oluşturmaktadır. Bu artışı ortaya çıkaran nedenin yükseköğretim mezunu kadınların istihdama katılımı olduğunu söylemek mümkündür. Enformel sektörde ise uluslararası literatürle uyumlu olarak (Alon vd., 2020; Grashuis, 2021; Petts vd., 2021; Alon vd., 2021; Dank vd., 2021; Möhring vd., 2021; Todorovic vd., 2021; Reichelt vd., 2021; Rivera ve Castro, 2021; Chitiga vd., 2021; Li vd., 2020;

Thaiprasert vd., 2021) kadın istihdamında daralma yaşanmakta ve bu daralma, Türkiye’de erkeklere nispeten daha orantısız bir şekilde gerçekleşmiştir.

Öte yandan Pandemide eğitim düzeyine göre istihdamın formel ve enformel sektördeki değişimi enformel sektörde istihdam azalmasıyla ve formel sektörde istihdam artışıyla ilişkilidir. Uluslararası literatüre benzer bir şekilde (Funcery, 2020; Chitiga-Mabudu, 2020; Thaiprasert vd., 2021; Che vd., 2021; Perry, 2021) enformel sektörde istihdamdaki daralmanın şiddeti, çalışanların eğitim düzeyi düştükçe artmaktadır. Buna karşılık formel sektörde, çalışanların eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak istihdam artmaktadır. Lise ve dengi okul mezunları ile yükseköğrenim mezunlarının, formel istihdamda artışı söz konusu iken, lise altı eğitilmişler ile okur-yazar olmayanların istihdamında daralma gerçekleşmiştir. Lise ve dengi okul mezunlarının istihdam artışının, yükseköğretim mezunlarının istihdam artışına göre son derece sınırlı düzeyde olması göz önüne alındığında, eğitim düzeyinin yükselmesiyle formel sektörde istihdam artışının sağlandığı tekrar doğrulanmaktadır. Bu durum uluslararası emek piyasalarındaki değişimle uyumla beraber vasıfsız işgücünün artık emek arz etme imkânının her geçen gün daha da sınırlayan bir dönüşüme işaret etmektedir. Uluslararası emek piyasalarıyla Türkiye’deki formel emek piyasası arasında yaşanan tek farklılık ise uluslararası piyasalarda eğitim düştükçe hızlı bir şekilde istihdam daralırken, Türkiye’deki formel piyasada istihdam artışı sadece lise ve dengi okul mezunları ile yükseköğretim mezunları için sağlanabilmektedir. Eğitim düzeyi lise altına gerileyince, zaten istihdam hacmi daralmakta ve uluslararası piyasalarla tam örtüşmektedir.

Nihayet işletme ölçeğine göre istihdamdaki değişimin analizinde elde edilen bulguların hem formel sektör hem de enformel sektör açısından uluslararası literatürün bulgularıyla tam olarak örtüşmediği görülmektedir. Türkiye’de Pandemi döneminde formel sektörün istihdam artış hızı, 11-19 kişi istihdam eden işletme ölçeğinde en yüksek seviyesine ulaşırken, enformel sektörde en hızlı düşüş yine 11-19 kişi arasında ölçeğe sahip işletmelerde gerçekleşmektedir. Hâlbuki uluslararası literatürde işletme ölçeği düştükçe daralma şiddetlenmekte ve istihdam kayıpları artmaktadır (Dalton vd., 2020; Alekseev vd., 2020; Lin vd., 2021; Ningrum vd., 2020; Hitka vd., 2021).

Sonuç olarak, Pandemi etkisiyle farklı boyutlarda yaşanan istihdamdaki bu değişimler, enformel sektörde işini kaybeden milyonlarca insanın varlığına işaret etmektedir. Üstelik bu kesimin sosyal güvenceden yoksun olması, işsizliğin yıpratıcı

etkilerine daha fazla maruz kaldığı anlamına gelmektedir. Sosyal koruma olmadan yıllarca çalıştırılanların, Pandemi esnasında işlerine son verilen düşük eğitimli, düşük vasıflı milyonların, bilhassa kadınların savunmasızlıklarının artması karşı karşıya kaldıkları yoksullukla mücadeleyi daha da zorlaştırmaktadır. Bu noktada kayıt dışı istihdam ile mücadelenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: N.K.P., A.N.Ç.; Veri Toplama: N.K.P., A.N.Ç.; Veri Analizi /Yorumlama: N.K.P., A.N.Ç.; Yazı Taslağı: N.K.P., A.N.Ç.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: N.K.P.; Son Onay ve Sorumluluk: N.K.P.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of study: N.K.P., A.N.Ç.; Data Acquisition: N.K.P., A.N.Ç.; Data Analysis/Interpretation: N.K.P., A.N.Ç.; Drafting Manuscript: N.K.P., A.N.Ç.; Critical Revision of Manuscript: N.K.P.; Final Approval and Accountability: N.K.P.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Aguirre, J. P. C. (2021). Recoveries after pandemics: the role of policies and structural features. *IMF Working Papers*, (21/181).
- Akkan B., Kesici Z., (2021). Covid-19 salgını, iş ve aile yaşamını uzlaştırma ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler üzerine bir inceleme. *Çalışma ve Toplum*, 4 (71), 2813-2838. <https://calismatoplum.org/makale/covid19salginiisve-aile-yasaminiuzlastirma-ve-toplumsal-cinsiyete-dayaliesitsizlikler-uzerine-birinceleme>
- Alam, S., Adnan, Z. H. Baten, M. A. ve Bag, S. (2021). Assessing vulnerability of informal floating workers in Bangladesh before and during COVID-19 Pandemic: a multi-method analysis. *Benchmarking: An International Journal*, <https://doi.org/0.1108/BIJ-06-2021-0329>.
- Alekseev, G., Amer, S., Gopal, M., Kuchler, T., Schneider, J. W., Stroebel, J. ve Wernerfelt, N. C. (2020). The effects of COVID-19 on Us small businesses: Evidence from owners, managers, and employees (No. w27833). National Bureau of Economic Research.
- Alon, T., Coskun, S., Doepke, M., Koll, D. ve Tertilt, M. (2021). From mancession to shecession: women's employment in regular and pandemic recessions (No. w28632). National Bureau of Economic Research.
- Alon, T., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J. ve Tertilt, M. (2020). This time it's different: the role of women's employment in a Pandemic recession (No. w27660). National Bureau of Economic Research.
- Asfaw, A. (2021). Cost of lost work hours associated with the COVID-19 Pandemic—United States, March 2020 through February 2021. *American Journal of Industrial Medicine*, 65(1), 20-29. <https://doi.org/10.1002/ajim.23307>

- Baek, C., McCrory, P. B., Messer, T. ve Mui, P. (2020). Unemployment effects of stay-at-home orders: Evidence from high-frequency claims data. *Review of Economics and Statistics*, 103(5), 979-993.
- Balcı, Y. ve Çetin, G. (2020). COVID-19 Pandemi sürecinin Türkiye’de istihdama etkileri ve kamu açısından alınması gereken tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 40-58. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1165930>
- BayKarabulut, (2021). AB Pandemi sürecinde kadın: bir bilançoya dair düşünceler. *MEYAD Akademi*, 2(1), 69-83.
- Baysal, H. B. (2020). Türkiye’de kadın girişimci yazını (1996-2020): Pandemi öncesi görünüm, Pandemi sonrası için yol gösterici olabilir mi?. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 4(Özel Sayı 1), 50-71. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1236108>
- Beken, N. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Kadın İstihdamı: Türkiye Örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ek Sayı Ekim 2020, s. 47-74. http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/2123502473_3-Mak-47-74.pdf
- Benek, S., Baydemir, R. ve Bozdoğan, S. (2020). COVID-19 Pandemi sürecinde mevsimlik gezici tarım işçiliği ve çalışma koşulları üzerine bir inceleme: Beylikova (Eskişehir) örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (76), 75-94. DOI: 10.17211/tcd.815947
- Beno, M. B. (2021). The impact of pandemics on workforce joblessness in Central Europe in pre-COVID era and during Pandemic. *International Journal of Business and Social Science Research*, 2(3), 1-16. DOI: <https://doi.org/10.47742/ijbssr.v2n3p1>
- Bosio, E., Jolevski, F., Lemoine, J. ve Ramalho, R. (2020). 10 Survival of firms in developing economies during economic crisis. içinde S.Djankov ve U. Panizza (Ed.), *COVID-19 in Developing Economies*, 1(1), 157-174. <https://ideas.repec.org/h/cpr/ebchap/p332-10.html>
- Bozkurt, V. 2020. Pandemi döneminde çalışma: ekonomik kaygılar, dijitalleşme ve verimlilik. içinde Dilek Demirbaş, Veysel Bozkurt ve Sayım Yorgun (Ed.), *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayinevi. 115-136.
- Busso, M., Camacho, J., Messina, J. ve Montenegro, G. (2021). Social protection and informality in Latin America during the COVID-19 Pandemic. *PloS one*, 16(11), e0259050. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0259050>
- Caballero, C. V. R. ve Vera-Valdés, J. E. (2020). Long-lasting economic effects of Pandemics: evidence from growth and unemployment. *Econometrics*, 8(37), 1-16. DOI:10.3390/econometrics8030037
- Campa, P., Roine, J. ve Strömberg, S. (2021). Unemployment inequality in the Pandemic: evidence from Sweden. CEPR Press, 83(2). https://cepr.org/active/publications/discussion_papers/dp.php?dpno=16330#
- Caperna, G., Colagrossi, M., Geraci, A. and Mazzarella, G., (2020). Googling unemployment during the pandemic: inference and nowcast using search data.

- Publications Office of the European Union, JRC Working Papers in Economics and Finance 2020/04, Luxembourg,
- Che, L., Du, H. ve Chan, K. W. (2020). Unequal pain: a sketch of the impact of the COVID-19 Pandemic on migrants' employment in China. *Eurasian Geography and Economics*, 61(4-5), 448-463. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1791726>
- Chitiga, M., Henseler, M., Mabugu, R. E. ve Maisonnave, H. (2021). How COVID-19 Pandemic worsens the economic situation of women in South Africa. *The European Journal of Development Research*, 1-18. DOI: 10.1057/s41287-021-00441-w
- Chitiga-Mabugu, M., Henseler, M., Mabugu, R. ve Maisonnave, H. (2021). Economic and distributional impact of COVID-19: evidence from macro-micro modelling of the South African Economy. *South African Journal of Economics*, 89(1), 82-94. <https://doi.org/10.1111/saje.12275>
- Cortes, GM ve Forsythe, E. (2020). The heterogeneous labor market impacts of the COVID-19 Pandemic. Upjohn Institute Working Paper 20-327. Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research. <https://doi.org/10.17848/wp20-327>
- Couch, K. A., Fairlie, R. W. ve Xu, H. (2020). Early evidence of the impacts of COVID-19 on minority unemployment. *Journal of Public Economics*, 192, 104287. <https://dx.doi.org/10.1016%2Fj.jpubeco.2020.104287>
- Çokoğulları Bozaslan, E. (2021). Yoksulluğun ve eşitsizliğin pençesindeki kadınlar: “sen de mi virüs?”. *İzmir İktisat Dergisi*, 36(4), 881-891. <https://doi.org/10.24988/ije.792341>
- Dalton, M., Handwerker, E. W. Ve Loewenstein, M. A. (2020). Employment changes by employer size during the COVID-19 Pandemic: a look at the Current Employment Statistics survey microdata. *Monthly Labor Review (October 2020)*, 1–17. <https://www.bls.gov/osmr/research-papers/2020/ec200140.htm>
- Dang, H. A. H. ve Nguyen, C. V. (2021). Gender inequality during the COVID-19 Pandemic: Income, expenditure, savings, and job loss. *World Development*, 140, 105296.
- Deshpande, A. (2020). The COVID-19 Pandemic and lockdown: first order effects on gender gaps in employment and domestic time use in India. Global Labor Organization Discussion Paper Series 607.
- Dev, S. M. (2020). Income support through cash transfers and employment guarantee schemes during the Pandemic times in India. *The Indian Journal of Labour Economics*, 63(1), 133-138. <https://doi.org/10.1007/s41027-020-00268-9>.
- Diñçer, F.C.Y., Yirmibeşoğlu, G. (2020). COVID-19'un ekonomik etkilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(COVID-19 Special Issue), 780-792. <https://doi.org/10.21547/jss.787218>.
- Djiofack, C. Z., Dudu, H. ve Zeufack, A. G. (2020). Assessing COVID-19's economic impact in sub-Saharan Africa: Insights from a CGE model. İçinde S.Djankov, U.Panizza (Ed.), COVID-19 in *Developing Economies*, 1(1), 53-68.

- Doğan, B. K., Pekasil, A. N. (2021). COVID-19 Pandemisi bağlamında evsizler, mevsimlik tarım işçileri, mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sorunları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 275-292. <https://doi.org/10.33417/tsh.770342>
- Dube, A. (2021). Aggregate employment effects of unemployment benefits during deep downturns: evidence from the expiration of the federal pandemic unemployment compensation. National Bureau of Economic Research. No. W28470.
- Eğri, T., Doğaner, A. (2020). COVID-19 ve ekonomik kriz: KOBİ’ler özelinde bir değerlendirme ve politika önerileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 128-145. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticusbe/issue/55168/754384>
- Eseler, B., Sevinçli, B. G. Ve Nalbant, F. (2021). Sosyal bir sorun olarak kentssel yoksulluk ve sosyal dışlanma üzerine bir değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 836-853. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1770289>.
- Eskin İ., (2021). COVID-19 Salgını sürecinde KOBİ’lerin finansal görünümünün değerlendirilmesi: Denizli tekstil işletmeleri örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), (571-592). DOI: 10.26468/trakyasobed.798638.
- Estrada M.A.R. (2020). The difference between the worldwide Pandemic economic crisis (COVID-19) and the global financial crisis (Year 2008). DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.19620.91521/1>
- Fairlie, R., Couch, K. ve Xu, H. (2020). The impacts of COVID-19 on minority unemployment: first evidence from april 2020 cps microdata. National Bureau of Economic Research. No. 27246.
- Fang, Lei and Nie, Jun and Xie, Zoe, (2020). Unemployment insurance during a Pandemic. Federal Reserve Bank of Kansas City Working Paper. No. 20-07.
- Furceri, D., Loungani, P., Ostry, J. D. ve Pizzuto, P. (2020). 13 Pandemics and inequality: assessing the impact of COVID-19. içinde S.Djankov, U.Panizza (Ed.), COVID-19 in Developing Economies, 1(1), 200-213.
- Galea, S. ve Abdalla, S. M. (2020). COVID-19 Pandemic, unemployment, and civil unrest: underlying deep racial and socioeconomic divides. *Jama*, 324(3), 227-228. DOI:10.1001/jama.2020.11132.
- Geyik, O., Turna, F. (2021). Kayıt dışı ekonomide farklı bir boyut: evden çalışma. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 256-273. <https://doi.org/10.53306/klujfeas.975314>.
- Gezici, A., Ozay, O. (2020). An intersectional analysis of COVID-19 unemployment. *Journal of Economics, Race, and Policy*, 3(4), 270-281. <https://doi.org/10.1007/s41996-020-00075-w>.
- Gökçe, A. (2021). Endüstri ilişkileri iklimi ve COVID-19 Pandemi sürecinin yansımaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2), 665-678. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1655736>.

- Grashuis, J. (2021). Self-employment duration during the COVID-19 Pandemic: A competing risk analysis. *Journal of Business Venturing Insights*, 15, e00241. <https://doi.org/10.1016/j.jbvi.2021.e00241>.
- Gregory, V., Menzio, G. ve Wiczer, D. G. (2020). Pandemic recession: L or V-shaped?. NBER Working Paper, No. w27105.
- Hevia, C., Neumeyer, P.A., (2020). A perfect storm: COVID-19 in emerging economies. *COVID-19 in Developing Economies*, 1(1), 25-37. <https://voxeu.org/article/perfect-storm-covid-19-emerging-economies>.
- Hitka, M., Štarchoň, P., Caha, Z., Lorincová, S.ve Sedliačiková, M. (2021). The global health Pandemic and its impact on the motivation of employees in micro and small enterprises: a case study in the Slovak Republic. *Economic Research-Ekonomika Istraživanja*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1902365>.
- Jurzik, E., Nair, M. M., Pouokam, N., Saadi-Sedik, T., Tan, A. ve Yakadina, I. V. (2020). COVID-19 and inequality in Asia: breaking the vicious cycle, IMF Working Paper. WP/20/217.
- Karaman, A., Vesek, S. COVID-19'un Suriyeliler üzerindeki ekonomik ve toplumsal etkilerine yönelik nitel bir araştırma. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 30-64. DOI:10.47105/nsb.851237
- Kesar, S., Abraham, R., Lahoti, R., Nath, P. ve Basole, A. (2021). Pandemic, informality, and vulnerability: impact of COVID-19 on livelihoods in India. *Canadian Journal of Development Studies*, 42(1-2), 145-164. <https://doi.org/10.1080/02255189.2021.1890003>
- Kılınç, N. Ş. (2021). COVID-19 salgınının TR71 düzey 2 bölgesinde işgücü piyasasına etkileri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 313-336. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1770243>.
- Koç, E., Yeniçeri, Z. COVID-19 Pandemi sürecinin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğine etkileri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 4(1), 80-102. <https://doi.org/10.33708/ktc.899892>.
- Kristal, T ve Yaish, M. (2020). Does the coronavirus Pandemic level the gender inequality curve? (It doesn't). *Research in Social Stratification and Mobility*, 68, 100520.
- Kul Parlak N. (2020). Aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları. içinde A.Şenkal, E.Karacan, Ç.Uludağ Güler (Ed.). *Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal Hizmetler*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. 19-49.
- Külçe, T., Ateş, S., Enez, K. (2021). COVID-19 Pandemi sürecinin Kastamonu orman ürünleri sanayii üzerine etkileri. *European Journal of Managerial Research*, 5(8), 20-32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1491345>.
- Lai, H., Khan, Y. A., Thaljaoui, A., Chammam, W. ve Abbas, S. Z. (2021). COVID-19 Pandemic and unemployment rate: A hybrid unemployment rate prediction approach for developed and developing countries of Asia. *Soft Computing*, 1-16. DOI: 10.1007/s00500-021-05871-6.
- Larue, B. (2020). "COVID-19 and labor issues: an assessment. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, (2), 68, 1-7. <https://dx.doi.org/10.1111%2Ffcjag.12288>.

- Larue, B. (2021). COVID-19 and labor issues: an assessment. *Canadian Journal of Agricultural Economics/Revue canadienne d’agroéconomie*, 69(2), 269-279. <https://dx.doi.org/10.1111%2Fcjag.12288>.
- Lee, S., SchmidtKlaus, D. ve Verick, S., (2020). The Labour Market Impacts Of the COVID-19: A Global Perspective. *The Indian Journal of Labour Economics*, 63(1), 11–15.
- Li, T., Barwick, P., Deng, Y., Huang, X. ve Li, S. (2020). COVID-19 Pandemic and unemployment: evidence from mobile phone data in China. SSRN Working Paper, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3755371>.
- Lin, KH, Aragão, C. ve Dominguez, G. (2021). Firm size and employment during the Pandemic. *Sociological Research for a Dynamic World*, 7, 1-16. <https://doi.org/10.1177%2F2378023121992601>
- Mack, E. A., Agrawal, S. ve Wang, S. (2021). The impacts of The COVID-19 Pandemic on transportation employment: a comparative analysis. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 12, 100470.
- Marinescu, I., Skandalis, D. ve Zhao, D. (2021). *The impact of the federal Pandemic unemployment compensation on job search and vacancy creation*. National Bureau of Economic Research. Working Paper No. 28567.
- Milani, F. (2021). COVID-19 Outbreak, social response, and early economic effects: a global VAR analysis of cross-country interdependencies. *Journal of Population Economics*, 34(1), 223-252. <https://ideas.repec.org/p/zbw/glodps/626.html>.
- Moehring, K., Reifenscheid, M. ve Weiland, A. (2021). Is the recession a ‘shecession’? gender inequality in the employment effects of the COVID-19 Pandemic in Germany. Center for Open Science. No. tzma5.
- Mohan, D., S. Richa, Mistry J., Singh, A., S.Snehal ve A.Shivani., (2021), Narratives of daily wage workers across Mazdoor Mandis (labor markets) of India during a pandemic: observations from an ethnographic survey in cities of lucknow and pune . <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3811208>.
- Narula, R. (2020). Policy opportunities and challenges from the COVID-19 Pandemic for economies with large informal sectors. *Journal of International Business Policy*, 3(3), 302-310. <https://link.springer.com/article/10.1057/s42214-020-00059-5>.
- Nguyen, H. T., Nguyen, T. T., Dam, V. A., Nguyen, L. H., Vu, G. T., Nguyen, H. L. ve Le H. T. (2020). COVID-19 Employment crisis in Vietnam: global issue, national solutions. *Frontiers in Public Health*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.590074>.
- Ningrum, P. A., Hukom, A. ve Adiwijaya, S. (2020). The potential of poverty in the city of Palangka Raya: study smis affected Pandemic COVID 19. *Budapest International Research and Critics Institute-Journal*, 3(3), 1626-1634. <http://dx.doi.org/10.33258/birci.v3i3.1094>.
- Noy, I., Doan, N., Ferrarini, B. ve Park, D. (2020). The economic risk of COVID-19 in developing countries: Where is it highest?. içinde S.Djankov, U.Panizza (Ed.). *COVID-19 in Developing Economies*, 1(1), 38-52. <https://ideas.repec.org/h/cpr/ebchap/p330-02.html>.

- Noyan Yalman, İ. Aydın Ünal, E. Ve Koşaroğlu, Ş. M., (2021). COVID-19 salgını sürecinin işgücü piyasaları üzerine etkisi: uygulamalı bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 35(3), 1125-1144. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.905180>.
- Ölmez, H.Ergun, İ. Ensari Özay, M. ve Emine, C.A.N. (2021). Normalleşme sürecinde ofis çalışmalarında COVID-19'u önlemede balık kılçığı yöntemi ile sebep sonuç analizi. *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences*, 33(1), 106-115. <https://doi.org/10.7240/jeps.749452>.
- Özcan Han, F., Avunduk, H. COVID-19'un işgücü piyasasına etkileri: Bir ARDL sınır testi yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 365-385. <https://doi.org/10.11611/yead.933554>.
- Özkan, G. (2021). COVID-19 Pandemisi ile yoksulluğun derinleşen yüzü: çalışan yoksullar. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(14), 93-108. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1815850>.
- Pandey, S. (2021). COVID-19 and Recession or Shecession?. *American International Journal of Business Management*, 4(4), 5-13.
- Perry, B. L., Aronson, B. ve Pescosolido, B. A. (2021). Pandemic precarity: COVID-19 is exposing and exacerbating inequalities in the American heartland. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(8). <https://doi.org/10.1073/pnas.2020685118>.
- Petrosky-Nadeau, N., Valletta, R.G. (2020). Unemployment Paths in a Pandemic Economy. IZA Discussion Papers. No. 13294.
- Petts, R. J., Carlson, D. L. ve Pepin, J.R., (2021). A gendered pandemic: childcare, homeschooling, and parents' employment during COVID-19. *Gender, Work & Organization*, 28, 515-534. <https://doi.org/10.1111/gwao.12614>.
- Radulescu, C. V., Ladaru, G. R., Burlacu, S., Constantin, F., Ioanăș, C. Ve Petre, I. L. (2021). Impact of the COVID-19 Pandemic on the Romanian labor market. *Sustainability*, 13(1), 271. <https://doi.org/10.3390/su13010271>.
- Reichelt, M., Makovi, K. ve Sargsyan, A. (2021). The impact of COVID-19 on gender inequality in the labor market and gender-role attitudes. *European Societies*, 23(sup1), S228-S245. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1823010>.
- Rivera, V., Castro, F. (2021). Between social protests and a global Pandemic: working transitions under the economic effects of COVID-19. *Social Sciences*, 10(4), 145. <https://doi.org/10.3390/socsci10040145>.
- Rodrigues, R., Simmons, C., Schmidt, A. E. ve Steiber, N. (2021). Care in times of COVID-19: The impact of the Pandemic on informal caregiving in Austria. *European journal of ageing*, 18(2), 195-205. <https://doi.org/10.1007/s10433-021-00611-z>.
- Singh, N., Kaur, A. (2021). The COVID-19 Pandemic: narratives of informal women workers in Indian Punjab. *Gender, Work & Organization*. <https://doi.org/10.1111/gwao.12766>.
- Şahin, M. T. (2021). Literatür taraması üzerinden COVID-19 salgınının küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ) etkisini anlamak: kavramsal bir analiz. *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 19(2), 466-489. <https://doi.org/10.33688/aucbd.956001>.

- Thaiprasert, N., Leurcharasmee, S., Chatsuwan, M., Yamaka, W. ve Parks, T. (2021). Revisiting the Pandemic: surveys on the impact of COVID-19 on small businesses and workers, The Asian Foundation.
- Todorovic, J., Van Kerm, P. ve Peluso, E. (2021). Unemployment and working hours of women and men during the Pandemic. LISER-MEGA series on gender dimensions of the COVID-19 Pandemic. Lucemboorg Institute of Socio-Economic Research.
- TÜİK, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2020-41129>
- TÜİK, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>
- TÜİK, 2021, İşgücü İstatistikleri Bölgesel Sonuçlar. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>
- Ünal, E., Atik, D. ve Gözüyeşil, E., (2021). COVID-19 Pandemisi ve Kadınlar. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-8. <https://doi.org/10.48124/husagbilder.825346>.
- Van der Wielen, W. ve Barrios, S. (2021). Economic sentiment during the COVID Pandemic: evidence from search behaviour in the EU. *Journal of Economics and Business*, 115, 105970. <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2020.105970>.
- Victor, V., Karakunnel, J. J., Loganathan, S. ve Meyer, D. F. (2021). From a recession to the COVID-19 Pandemic: inflation–unemployment comparison between the UK and India. *Economies*, 9(2), 1-19. <https://doi.org/10.3390/economies9020073>.
- Vincent Gisaor, I., Charity Gwandzang, I. ve Stephen Nev, A. (2020). An economic analysis of COVID-19 Pandemic and the rising global unemployment. *Ilorin Journal of Economic Policy*, 7(3), 1-11. <https://www.ijep.org/issues/volume7issue72020/v3/Gisaor2020.pdf>
- Yeyati, E. L. ve Valdés, R. (2020). 6 COVID-19 in Latin America: How is it different than in advanced economies?. içinde S.Djankov, U. Panizza (Ed.), COVID-19 in Developing Economies, 1(1), 100-111.
- Yu, J., Park, J. ve Hyun, S. S. (2021). Impacts of the COVID-19 Pandemic on employees’ work stress, well-being, mental health, organizational citizenship behavior, and employee-customer identification. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 30(5), 1-20. <https://doi.org/10.1080/19368623.2021.1867283>.
- Zhang X. G. Gözgör, Zhou Lu ve J. Zhang, (2021). Employment hysteresis in the United States during the COVID-19 Pandemic. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 1-3. 1-13. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1875253>

